

Ε Ζ Α Γ Ν Θ

Π Κ Τ ε Χ Α

Λ Ο Γ Ο Υ

ΤΕΥΧΟΣ 2^ο-3^ο

ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ
2020

Χ Α Ρ Ι Ν

Ξ Α Ο δ Σ Φ

Κ μ Η Ω Ξ Ε

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

- ♦ Για τη μετάφραση και την ορολογία του Τ. Αγγελίδη σ.1

ΟΡΟΛΟΓΙΑ - CORONAVIRUS

- ♦ Για την ελληνική απόδοση του αγγλικού όρου «coronavirus» και την ορθογράφησή της της Μ. Σαλογιάννη σ.2
- ♦ Με αφορμή την απόδοση και την ορθογραφία του όρου coronavirus (SARS-CoV-2) του Τ. Αγγελίδη σ.6
- ♦ Γενική Διεύθυνση Μετάφρασης: Ορολογία στα χρόνια της COVID-19 της Χ. Νικητοπούλου σ.14

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ, ΓΛΩΣΣΑ

- ♦ Λέξεις δυσμετάφραστες ή αμετάφραστες; του Π. Παπακαλού σ.20
- ♦ Μια περιπλάνηση σε άγνωστα γλωσσικά μονοπάτια της Κ. Λαμπρούση σ.21
- ♦ Ο καθ' ου ή ο καθού; του Γ. Μαθιουδάκη σ.26
- ♦ Undercutting και underselling: «υποτιμολόγηση» και «πώληση σε χαμηλότερες τιμές»; του Γ. Μαθιουδάκη σ.33
- ♦ Ο κύκλος της ποιότητας και ο Κύκλος Ποιότητας του ΤΕΓ της ΓΔΜ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής - Παρελθόν και μέλλον του Γ. Μαθιουδάκη σ.36

Στο τεύχος αυτό
συνεργάστηκαν:

Αρθρογραφία:

Τάσος Αγγελίδης

Μεταφραστής – Ευρωπ.
Επιτροπή

Κατερίνα Λαμπρούση

Μεταφράστρια – Ευρωπ.
Επιτροπή

Γιώργος Μαθιουδάκης

Μεταφραστής – Ευρωπ.
Επιτροπή

Χριστίνα Νικητοπούλου

Μεταφράστρια – Ευρωπ.
Επιτροπή

Πέτρος Παπακαλός

Γλωσσομαθής νομικός –
Δικαστήριο της ΕΕ

Μάτα Σαλογιάννη

Μεταφράστρια – Ευρωπ.
Επιτροπή

Επιμέλεια:

Σπύρος Γοργόρης

Βοηθός – Ευρωπ. Επιτροπή

Οι απόψεις που διατυπώνονται στα άρθρα του «ΛΟΓΟΥ ΧΑΡΙΝ» απηχούν αποκλειστικά προσωπικές γνώμες των συγγραφέων τους και δεν δεσμεύουν κατ' ουδένα τρόπο την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, τη Γενική Διεύθυνση Μετάφρασης, το Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας ή τη συντακτική επιτροπή του περιοδικού.

ΚΥΡΙΟ ΑΡΘΡΟ

Για τη μετάφραση και την ορολογία

ΤΟΥ ΤΑΣΣΟΥ ΑΓΓΕΛΙΔΗ

Παλιά, όχι πολύ παλιά, το 1992 ας πούμε, ήταν όλα αλλιώς. Το Λουξεμβούργο ήταν πιο μικρό, οι (Έλληνες) μεταφραστές πιο πολλοί και η ορολογία σε νηπιακό επίπεδο. Δεν είχαμε καν ένα έγκυρο ελληνοελληνικό λεξικό¹. Το λεξικό της Ακαδημίας, που εκδόθηκε μόλις πρόσφατα ολοκληρωμένο, ήταν ακόμη στο γάμμα. Χρειάστηκε η έκδοση του λεξικού του Γ. Μπαμπινιώτη για να κινητοποιηθούν οι λεξικογράφοι. Σήμερα οι Έλληνες μεταφραστές είμαστε λιγότεροι, το Λουξεμβούργο έχει πανεπιστήμιο (όπου διδάσκει ορολογία ο Σαλονικιός Ροδόλφος Μασλίας), είναι η άτυπη πρωτεύουσα της μετάφρασης, με τους περισσότερους μεταφραστές ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο², η μετάφραση στην ΕΕ αφορά 24 γλώσσες και η ορολογία στην Ελλάδα, που ξεκίνησε το 1963 με την Ακαδημία Αθηνών και συνεχίστηκε με την ΕΛΕΤΟ³, προσπαθεί ακόμη να ενηλικιωθεί. Δεν έχει δε πολλά χρόνια που δημιουργήθηκε, με πρωτοβουλία του Τμήματος της Ελληνικής Γλώσσας⁴, στην Αθήνα το «Δίκτυο Ορολογίας για την ελληνική γλώσσα και μετάφραση», που εξακολουθεί να καρκίνοβατεί. Προηγουμένως είχε δημιουργηθεί στην Επιτροπή η ΟΤΟ που έγινε σύντομα διοργανική ομάδα τυποποίησης της ορολογίας.

Οι ανάγκες στη μετάφραση και στην ορολογία υπάρχουν και αυξάνονται συνεχώς, η σχετική ευαισθητοποίηση επίσης. Ευτυχώς, όμως, αντίστοιχα αυξάνονται και οι τεχνικές δυνατότητες. Οι γραφομηχανές εξαφανίστηκαν σύντομα, τα ντικταφόν και οι κασέτες πήραν τη θέση τους στο Μουσείο της Μετάφρασης⁵, οι επιτραπέζιοι υπολογιστές έγιναν λάπτοπ που τα παίρνουμε σπίτι μας και δουλεύουμε (και) από εκεί. Σήμερα, χάρη στην ανάπτυξη της πληροφορικής, οι μεταφραστές έχουμε τις μεταφραστικές μνήμες, έχουμε τη βελτιωμένη αυτόματη μετάφραση που έγινε νευρωνική κι ακούγεται και φαίνεται ουάου (ενώ δεν είναι, κι ελπίζουμε να μην τελειοποιηθεί), έχουμε πλέον την IATE2, τη μεγάλη βάση ορολογίας (πάλι δεν θα βρεις αυτό που ψάχνεις), δημιουργήσαμε και άλλα μέσα και βάσεις (Term-extractors, Termbases για χρήση στο Studio), ενώ παλιότερα όλα αποτυπώνονταν σε μικροφίλμ, στη μνήμη και σε χαρτί και ήταν πιο δύσκολο να βρεθεί το ζητούμενο.

Παρεμπιπτόντως, ένα ακόμη -διαρκές- ζητούμενο είναι να αυξηθεί το κύρος, να αναγνωριστεί η σημασία και η αξία της μετάφρασης και της ορολογίας.

Η γνώση συσσωρεύεται, συσσωρευόταν πάντα, σε διάφορα μέσα, αλλά πρέπει και να μπορεί να διαδοθεί, πιο γρήγορα πλέον, και γι' αυτό χρειάστηκαν και δημιουργήθηκαν γρήγορα, όπως όλα στην εποχή μας, -νέα- μέσα για την εύκολη και εύχρηστη αξιοποίηση και διάδοσή της, όπως π.χ. οι βάσεις δεδομένων, η IATE, το διαδίκτυο και, τώρα τελευταία, η διαδικτυακή/διαδραστική εφαρμογή WIKI.

¹ Έγκυρο με την έννοια εγκεκριμένο από κάποιο αρμόδιο επιστημονικό όργανο. Υπήρχαν κάποια λεξικά που έγιναν με προσωπική εργασία και μεράκι, του Γεωργοπαπαδάκου π.χ., όχι όμως συλλογικά ούτε με βάση σύγχρονες επιστημονικές αρχές.

² Ομιλία του Νίκου Σαραντάκου στο Hellenic American College και αλλού.

³ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΟΡΟΛΟΓΙΑΣ (ΕΛΕΤΟ), με πρόεδρο τον Κ. Βαλεοντή.

⁴ και προσωπικά του τότε τμηματάρχη του, Βασίλη Κουτσιβίτη.

⁵ Κτίριο Laccolith

ΟΡΟΛΟΓΙΑ

Για την ελληνική απόδοση του αγγλικού όρου «coronavirus» και την ορθογράφησή της

ΤΗΣ ΜΑΤΑΣ ΣΑΛΟΓΙΑΝΝΗ

Όταν ο όρος «coronavirus» έκανε την εμφάνισή του στα ενωσιακά κείμενα, οι μεταφραστές, οι μεταφράστριες και οι γλωσσομαθείς νομικοί από τα θεσμικά όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης έκαναν εκτενή συζήτηση σχετικά με την ελληνική απόδοση και την ορθογραφία της, καθώς υπάρχουν διάφορες παραλλαγές της: κορονοϊός, κοροναϊός, κορωνοϊός, κορωναιϊός.

Σ' αυτό το σημείο χρειάζεται να τονιστεί η σύγχυση που επικρατεί, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Κύπρο, ως προς τη γραφή της λέξης.

Πράγματι, δεν έχει επικρατήσει ως τώρα μία καθιερωμένη γραφή.

Ως προς την Ελλάδα, ενδεικτικά αναφέρεται ότι η εφημερίδα «Έθνος» γράφει, κατά κανόνα, **κορονοϊός**, η διαδικτυακή εφημερίδα *iefimerida* γράφει **κορονοϊός** και **κορωναιϊός**, το «Βήμα» χρησιμοποιεί και τις τέσσερις γραφές, ενώ το *in.gr* χρησιμοποιεί την ορθογραφία **κοροναϊός**. Η ΕΡΤ χρησιμοποιεί τις ορθογραφίες **κορονοϊός**, **κοροναϊός** και **κορωνοϊός**. Στον ιστότοπο του ελληνικού Υπουργείου Υγείας βρίσκουμε τόσο τη γραφή **κορονοϊός** όσο και τη γραφή **κοροναϊός**, ενώ στον ιστότοπο του ελληνικού Εθνικού Οργανισμού Δημόσιας Υγείας (ΕΟΔΥ) βρίσκουμε τη γραφή **κοροναϊός**, η οποία φαίνεται να επικρατεί, αλλά και τη γραφή **κορωνοϊός**. Στον ιστότοπο του Πανελληνίου Φαρμακευτικού Συλλόγου χρησιμοποιούνται και οι τέσσερις γραφές της λέξης.

Στην Κύπρο πάλι, το Υπουργείο Υγείας χρησιμοποιεί τις γραφές **κορωναιϊός** και **κορωνοϊός**, το Υπουργείο Μεταφορών τη γραφή **κορονοϊός**, στην Επίσημη Εφημερίδα βρίσκουμε την ορθογραφία **κορωναιϊός** (αριθμός 4327 της 7ης Οκτωβρίου 2015, όπου γίνεται αναφορά σε «αναπνευστικό κορωναιϊό σκύλων») και το Γραφείο Τύπου και Πληροφοριών χρησιμοποιεί την ορθογραφία **κορωνοϊός**. Το ΡΙΚ χρησιμοποιεί την ορθογραφία **κοροναϊός**, **κορωνοϊός** και **κορονοϊός**, ενώ η εφημερίδα «Πολίτης» χρησιμοποιεί, ανά περίπτωση, και τις τέσσερις γραφές της λέξης, όπως και η εφημερίδα «Φιλελεύθερος» αλλά και το Κυπριακό Πρακτορείο Ειδήσεων. Ο Παγκύπριος Ιατρικός Σύλλογος χρησιμοποιεί τη γραφή **κορονοϊός**.

Βλέπουμε λοιπόν πως τόσο σε επίπεδο επίσημων φορέων όσο και σε επίπεδο ΜΜΕ στην Ελλάδα και στην Κύπρο επικρατεί απόλυτη ασυμφωνία ως προς τον τρόπο γραφής της λέξης. Σε μια προσπάθεια να ληφθεί και η γνώμη των ειδικών, το Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας της Γενικής Διεύθυνσης Μετάφρασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής επικοινωνήσε πρόσφατα με την Ελληνική Εταιρεία Ελέγχου Λοιμώξεων, η οποία απάντησε ότι δέχεται και τους τέσσερις τύπους της λέξης – απάντηση η οποία επιβεβαιώνει το αμέσως προηγούμενο συμπέρασμα.

1. Χρήση του συνδεδετικού -α-

Ο ιός ονομάστηκε «coronavirus» λόγω της χαρακτηριστικής εμφάνισης των πεπλομεριδίων του, καθώς το σχήμα που δίνουν στον ιό θυμίζει το ηλιακό στέμμα. Όπως συμβαίνει και στην περίπτωση άλλων ιών, ο όρος δεν μεταφράστηκε στα ελληνικά, με τη μορφή «στεμματοϊός», αλλά υιοθετήθηκε απευθείας ως δάνειο, αρχικά με τη γραφή «κορωναϊός». Με την ίδια αυτή γραφή εμφανίζεται σε ειδικά συγγράμματα¹ και σε εξειδικευμένα λεξικά^{2,3} από τη δεκαετία του 1980 και του 1990. Ενδεικτικά, από τους παρακάτω ιούς φαίνεται πως ο απευθείας δανεισμός είναι συνήθης πρακτική στις σχετικές επιστήμες:

- arenavirus: αρεναϊός
- togavirus: τογκαϊός
- parovirus: παποβαϊός
- picornavirus: πικορναϊός
- hantavirus: χανταϊός

Η γραφή με -α- διατηρείται και στην ελληνική μετάφραση του ιατρικού λεξικού για κανονιστικές δραστηριότητες (MedDRA) από τον ΕΟΦ, περί το 2001, όπου χρησιμοποιείται η ορθογραφία «κορωναϊός». Ωστόσο, αργότερα υιοθετείται η απλοποιημένη γραφή «κοροναϊός», σε συμμόρφωση με την κρατούσα σχολική ορθογραφία. Η γραφή αυτή υιοθετείται επίσης και στις νεότερες εκδόσεις του συγγράμματος *Ειδική Νοσολογία*, αλλά και σε νεότερα λεξικά, όπως το Ιατρικό Λεξικό Elsevier-Κωνσταντινίδη⁴, ένα από τα σημαντικότερα λεξικά του εν λόγω γνωστικού αντικειμένου.

Έχει διατυπωθεί το επιχείρημα ότι ο σχηματισμός σύνθετων λέξεων με συνδεδετικό φωνήεν -α- είναι αντιγραμματικός. Ωστόσο, εδώ πρόκειται για καταχρηστική σύνθεση (πρβλ. *Νεάπολη, Χριστούγεννα*). Εξάλλου, το -ο- δεν είναι το μοναδικό συνδεδετικό φωνήεν για τον σχηματισμό σύνθετων λέξεων στα ελληνικά, καθώς παρατηρούμε επίσης σύνθεση με συνδεδετικό φωνήεν το -α- (αγγελιαφόρος, γενεαλογία, αγορανομία κ.λπ.), το -η- (λαμπαδηδρόμος, θανατηφόρος, λαιμητόμος) και το -ι- (γαστριμαργία, αψιμαχία κ.λπ.).

Συνοψίζοντας, ο τύπος «κοροναϊός» σχηματίστηκε με βάση την επίσημη σχολική ορθογραφία (όσον αφορά το -ο- της συλλαβής -ρο-) και την κρατούσα, μέχρι προ ενός έτους (όσον αφορά το -α- ή -ο- της συλλαβής -να- ή -νο-), απόδοση του ιού στα ελληνικά, την οποία χρησιμοποιούσαν ευρύτατα οι ειδικοί του πεδίου. Η χρήση της μορφής αυτής υπαγορεύθηκε επίσης από την ανάγκη για ομοιομορφία με τις ονομασίες των υπόλοιπων ιών που προαναφέρθηκαν. Ωστόσο, η τάση που προς το παρόν φαίνεται να επικρατεί, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Κύπρο, είναι η ορθογράφηση της λέξης με συνδεδετικό -ο-. Από ό,τι φαίνεται, αυτό συμβαίνει καθώς η λέξη απέκτησε καθημερινή χρήση και έτσι προκρίνεται από τους φυσικούς ομιλητές της γλώσσας το

¹ Κ. Δ. Γαρδίκας, *Ειδική Νοσολογία*, Αθήνα, 1984. Σε νεότερες εκδόσεις, ο όρος απλογραφείται και χρησιμοποιείται η ορθογραφία «κοροναϊός».

² *Dorland's Ιατρικό Λεξικό - Αγγλοελληνικό & Ελληνοαγγλικό*, Αθήνα, 1997.

³ Κ. Α. Κύρκου, Σ. Γ. Ιατρίδης, *Ιατρικό ελληνοαγγλικό λεξικό*, Αθήνα, 2009.

⁴ G. Konstantinidis, *Elsevier's Dictionary of Medicine and Biology*, 2005.

συνηθέστερο συνδεδετικό φωνήεν της ελληνικής γλώσσας — χωρίς αυτό να σημαίνει πως η χρήση του συνδεδετικού -α- είναι λανθασμένη.

2. Ορθογράφηση της λέξης «κορόνα»

Κατά κανόνα, τα σύγχρονα λεξικά ορθογραφούν τη λέξη με -ο-, «κορόνα». Αυτά είναι τα εξής:

1. *Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη*
2. *Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας της Ακαδημίας Αθηνών*
3. *Μείζον Ελληνικό Λεξικό Τεγόπουλου-Φυτράκη*
4. *Μεγάλο ηλεκτρονικό λεξικό νεοελληνικής γλώσσας ΜΗΛΝΕΓ-Πατάκη*
5. *Νέο ελληνικό λεξικό του Εμμανουήλ Κριαρά*
6. *Το πρώτο μου λεξικό, Παιδαγωγικό Ινστιτούτο*
7. *Ορθογραφικό λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας, Γεωργίου Μπαμπινιώτη*
8. *Λεξικό για το σχολείο και το γραφείο, Γεωργίου Μπαμπινιώτη*
9. *Μικρό λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας, Γεωργίου Μπαμπινιώτη*
10. *Λεξικό συνωνύμων-αντωνύμων της νέας ελληνικής γλώσσας, Γεωργίου Μπαμπινιώτη.*

Το μόνο σύγχρονο λεξικό το οποίο προκρίνει την ορθογράφηση της λέξης με -ω- είναι το *Λεξικό της νέας ελληνικής γλώσσας του Γεωργίου Μπαμπινιώτη*.

Ο Γ. Μπαμπινιώτης έγραψε πρόσφατα σημείωμα σχετικά με την ορθή γραφή της λέξης «κορόνα», τασσόμενος υπέρ της χρήσης του -ω- λόγω του απώτερου ελληνικού ετύμου της λέξης, η οποία είναι αντιδάνειο.

Θα πρέπει να σημειωθεί εδώ ότι η ορθογράφηση της λέξης με ωμέγα είναι μια άποψη την οποία δεν συμερίζεται η επίσημη ελληνική σχολική ορθογραφία, η οποία επιβάλλει την απλογράφηση των αντιδανείων. Αξίζει να τονιστεί επίσης πως, όπως είδαμε προηγουμένως, ακόμα και ο Γ. Μπαμπινιώτης χρησιμοποιεί την ορθογραφία «κορόνα» σε όλα τα λεξικά του τα οποία προορίζονται για σχολική χρήση.

Ο γλωσσολόγος Θεόδωρος Μωυσιάδης, σε σχετικό σημείωμά του⁵, διατυπώνει μια διαφορετική προσέγγιση, προτείνοντας τη διατήρηση της ετυμολογικής ορθογραφίας μόνο «[...] όταν υπάρχει ευδιάκριτη συσχέτιση του αντιδανείου με την ελληνική λέξη στην οποία ανάγεται ή με όρους της ετυμολογικής της οικογένειας». Στη βάση αυτή, τάσσεται υπέρ της γραφής «κορόνα».

Την αντίθετη άποψη υποστηρίζει ο καθηγητής Γεώργιος Παπαναστασίου, πρόεδρος του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών και συγγραφέας ενός από τα εγκυρότερα βιβλία για τη νεοελληνική ορθογραφία, σύμφωνα με τον οποίο «[...] οι συνθήκες που διαμόρφωσαν τη μορφή των αντιδανείων δεν συνδέονται με την ιστορική φωνητική της ελληνικής αλλά με τη φωνητική της γλώσσας (και των παλαιότερων σταδίων της) από την οποία εισήχθησαν εκ νέου

⁵ <https://linguarium.blogspot.com/2011/10/blog-post.html>

στην ελληνική, με αποτέλεσμα για τον μη ειδικό να είναι “σχεδόν πάντα αδύνατη κάθε ετυμολογική συσχέτιση [Αναστασιάδη-Συμεωνίδη (1985, 262)]” του αντιδανείου με τον απώτερο ελληνικό πρόδρομό του.»⁶ Με το σκεπτικό αυτό, επιλέγει τη γραφή «κορόνα».

Πράγματι, η λατινική λέξη corona προέρχεται από την αρχαία ελληνική κορώνη, που στα αρχαία ελληνικά σήμαινε ένα πουλί (κατά πάσα πιθανότητα το θαλασσοπούλι που στα νέα ελληνικά ονομάζεται «πουφίνος»), ή κάτι κυρτό, όπως το ρόπτρο μιας πόρτας. Επομένως, η νεοελληνική «κορόνα» είναι δάνειο από τα λατινικά το οποίο υπέστη σημασιολογική μετατόπιση, καθώς χρησιμοποιείται πλέον ως συνώνυμο της λέξης «στέμμα». Η σημασιολογική αυτή μετατόπιση είναι, δε, τόσο σημαντική ώστε για να βρει κανείς το απώτερο έτυμο της λέξης χρειάζεται αναζήτηση σε σώματα αρχαίων κειμένων.

Με βάση και αυτή την τελευταία ανάλυση, δεν προκύπτει λόγος απόκλισης από την επίσημη, καθιερωμένη ορθογραφία των αντιδανείων, όπως αυτά απαντούν στα μεγαλύτερα λεξικά των ελληνικών και όπως διδάσκονται στα ελληνικά και κυπριακά σχολεία.

Κλείνοντας, να ευχηθούμε οι λόγοι για τους οποίους κατέστησαν τον όρο που αποτελεί αντικείμενο του παρόντος σημειώματος λέξη του καθημερινού μας λεξιλογίου να εκλείψουν σύντομα, ώστε να μη μας ξενίζει πλέον η ορθογράφησή της από τους οικείους επιστημονικούς κύκλους: κοροναϊός.

⁶ Γ. Παπαναστασίου, *Νεοελληνική ορθογραφία*, Θεσσαλονίκη, 2008, σ. 205.

ΟΡΟΛΟΓΙΑ

Με αφορμή την απόδοση και την ορθογραφία του όρου coronavirus (SARS-CoV-2)

ΤΟΥ ΤΑΣΣΟΥ ΑΓΓΕΛΙΔΗ

«Man gave names to all the animals
in the beginning, long time ago...»

B. Dylan

A. Μεγάλη εισαγωγή στις αρχές της ορολογίας

1. Για να αρχίσουμε από την αρχή, οι διεθνώς τυποποιημένες διαγλωσσικές «αρχές σχηματισμού όρων» (κατά ISO) είναι επτά και μεταφέρονται στο ΕΛΟΤ 402ⁱ ως εξής (η σειρά αναγραφής δεν έχει αξιολογική σημασία):
 - Διαφάνεια (*transparency*) – συνέπεια (*consistency*) – (γλωσσική) καταλληλότητα (*appropriateness*) – (γλωσσική) οικονομία (*linguistic economy*) – παραγωγικότητα (και συνθετικότητα) (*derivability and compoundability*) – (γλωσσική) ορθότητα (*linguistic correctness*) – (γλωσσική) εντοπιότητα (*preference for native language*)
2. Ο καθηγητής Μπαμπινιώτης στο 2ο συνέδριο ορολογίας της ΕΛΕΤΟⁱⁱ ανέφερε επίσης τις δικές του αρχές:

Κατανόηση του όρου, γεγονός που προϋποθέτει γνώση του αντικειμένου.

π.χ. *design*=μελέτη, *analysis*=υπολογισμός.

Γλωσσική οικονομία. Χρησιμοποίηση του μικρότερου δυνατού αριθμού λέξεων.

π.χ. θερμοβαθμίδα (*thermal gradient*)

Πιστή απόδοση της έννοιας και όχι πιστή μετάφραση του όρου. Ο όρος να είναι εννοιολογικά σωστός, ώστε να βοηθά στην κατανόηση του αντικειμένου.

Ταχύτητα απόδοσης του όρου, ώστε να μην εισαχθεί αυτούσιος ο ξένος όρος. Στις παραδοσιακές τεχνολογίες υπάρχει το χρονικό περιθώριο, γιατί ο ρυθμός εισαγωγής νέων όρων είναι πιο ομαλός.

Χρήση λέξεων που ήδη υπάρχουν παρά κατασκευή νέων λέξεων. Αναζήτηση λέξεων στην αρχαία ή σε άλλες μορφές της ελληνικής γλώσσας.

Καλύτερα πιστή μετάφραση που παραπέμπει στον διεθνή όρο παρά ελεύθερη απόδοση εξίσου επακριβή.

Όχι χρήση λέξεων «φθαρμένων» από την κοινή χρήση ή λέξεων με πολλές σημασίες.

Ο όρος δεν πρέπει να χρησιμοποιείται για άλλο συγγενές επιστημονικό αντικείμενο για να αποφεύγεται η σύγχυση.

Συνέπεια με την ήδη υπάρχουσα ελληνική ορολογία.

Οι χρησιμοποιούμενες λέξεις να είναι οικείες στους επιστήμονες της αντίστοιχης επιστημονικής περιοχής (π.χ. η λέξη «διάνυση» είναι οικεία λόγω της χρήσης της λέξης «διάνυσμα»).

Προσοχή κατά την απόδοση στα ελληνικά ξένων όρων που έχουν ελληνική ρίζα (γεγονός που μας τιμά βέβαια). Πολλές φορές είναι απλή, π.χ. ο όρος *pyrheliometer* αποδίδεται ως πυρηλιόμετρο, όμως *dramatic* δραστηκός.

Να δίνεται επίσης προσοχή ώστε ο όρος να μην είναι ακαδημαϊκός.

Να αποφεύγονται αποδόσεις με βάση τη μόδα

π.χ. η γενικευμένη χρήση του όρου *δόμημα* για τον όρο *construction* και *structure*.

3. Στο ίδιο συνέδριο ορίστηκαν επίσης βασικά κριτήρια για την απόδοση όρων:

A. Πληροφορικότητα

- i. δηλωτικότητα· ο όρος παραπέμπει στο αντικείμενο
- ii. διαφάνεια· ο όρος είναι αναγνωρίσιμος
- iii. σαφήνεια, ακρίβεια, μη αντιφατικότητα, αρμονική νοηματική αντιστοιχία

B. Ανακλησιμότητα

- i. βραχύτητα λέξης, συντομία, ευχέρεια εκφοράς (κακό παράδειγμα ο όρος εμπορευματοκιβώτιο για το *container*)
- ii. μονολεκτικότητα, απλότητα (κακό παράδειγμα ο όρος κιβωτιόσχημος ογκόλιθος για το *caisson*)
- iii. συνάφεια, συσχέτιση με τον ορισμό
- iv. συνέπεια με την ήδη υπάρχουσα ορολογία

Γ. Μεταφρασσιμότητα-αναστρεψιμότητα

Δ. Αποδεκτότητα

- i) ορθότητα
- ii) ικανοποίηση γλωσσικού αισθήματος, ένταξη στο ελληνικό μορφολογικό σύστημα
- iii) κλιτότητα
- iv) ευελιξία-δυνατότητα παραγωγής και άλλων μερών του λόγου.

4. Από τότε έγιναν πολλά στην ορολογία στην Ελλάδα (φτάσαμε στο 12ο συνέδριο π.χ.), ενώ εκδόθηκαν και αρκετά σύγχρονα και ολοκληρωμένα λεξικά, που παλαιότερα σπάνιζαν.

B. Ο ιός που μας απασχολεί (SARS-CoV-2)

Στην περίπτωση μας αυτή τη φορά, του *coronavirus**ⁱⁱⁱ - κορ@ν@ιού - (είμαστε και γλώσσα «ανάδελφη» καλώς ή κακώς και δεν μπορούμε να τον αποδώσουμε αυτόματα, με αλλαγή κατάληξης και/ή τονισμού, όπως οι άλλες γλώσσες).

- * *The word corona means crown. The scientists who in 1968 came up with the term coronavirus thought that, under a microscope, the virus they were looking at resembled a **solar corona**: the bright crown-like ring of gasses surrounding the sun that is visible during a solar eclipse.* (Περιοδικό Time, March 9, 2020)

Ενώ η απόδοση φαινόταν απλή υπόθεση, ωστόσο ξοδεύτηκαν πολλές ορολογώρες και μεταφραστώρες στο Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας της Γενικής Διεύθυνσης Μετάφρασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και γράφτηκαν πολλά για τη μία ή την άλλη ή και την τρίτη απόδοση, παρόλο που οι ειδικοί δεν εστιάστηκαν ιδιαίτερα στη γραφή του όρου, πριν καταλήξουμε κάπου. Ο λόγος είναι ότι, όπως για κάθε όρο, έτσι και γι' αυτόν, στον σχηματισμό του υπεισέρχονται περισσότερες αρχές, οι οποίες δυστυχώς δεν μπορούν να ικανοποιούνται όλες, όπως συμβαίνει συχνά, και οι οποίες είναι ενίοτε και αντικρουόμενες. Κατά συνέπεια, κάποια στιγμή μετά την όποια διαβούλευση θα πρέπει να επιλεγεί/επικρατήσει μία (ή έστω δύο).

Αναλυτικότερα, οι αρχές

- α. Η αρχή της **γλωσσολογικής ορθότητας και της τήρησης των κανόνων της ορολογίας** οδηγεί ενίοτε σε όρους που δεν γίνονται ευρύτερα αποδεκτοί και δεν χρησιμοποιούνται από άλλους ενδιαφερομένους.

Να σχολιάσουμε εδώ ότι, α) ενώ διάφοροι ειδικοί μπορούν φυσικά να έχουν άποψη και β) διάφοροι ιδιώτες μπορούν να γράφουν όπως θέλουν στα προσωπικά τους γραπτά, η άποψη που (πρέπει να) επικρατεί είναι η άποψη της σχολικής γραμματικής, η εγκεκριμένη από το υπουργείο, δεδομένου ότι δεν έχουμε κάποια άλλη αρχή αρμόδια για την τυποποίηση της γλώσσας.

- β. Μια επιμέρους μεν αλλά πολύ βασική αρχή είναι η **αρχή της αρμοδιότητας** (κατάλληλης/αρμόδιας αρχής), που είναι κι αυτή εντελώς ασαφής: ποια αρχή, ποιος οργανισμός είναι αρμόδιος για την ονοματοδοσία; Είναι οι επιστήμονες του κλάδου^{iv}, είναι οι νόμοι του κράτους στους οποίους αποδίδονται έμμεσα (ως απλή αναφορά) ή άμεσα (στο ορισμολόγιό τους^v) αυτοί με τους οποίους θα πρέπει να συμμορφωνόμαστε για να συνεννοούμαστε, είναι η Ακαδημία, είναι η επίσημη σχολική γραμματική αυτή με την οποία πρέπει να συμμορφωθούμε, η ελλιπής έστω; Είναι οι διάφοροι καθηγητές στο πεδίο της γλωσσολογίας ή στο αντικείμενο του όρου (οι οποίοι βέβαια συχνά διαφωνούν μεταξύ τους σχετικά, όταν παίρνουν θέση, και γι' αυτό δικαιούμαστε να μην τους ακολουθούμε); Είναι οι φιλόλογοι/γλωσσολόγοι; Είναι οι οργανισμοί ορολογίας, δηλαδή η ΕΛΕΤΟ κι ο ΕΛΟΤ, οι σχετικοί ιστότοποι (ιστοχώροι, δικτυακοί τόποι) και τα λεξιλογικά ιστολόγια; Είναι ο καθηγητής Μπαμπινιώτης, ο «εθνικός μας γλωσσολόγος» (που εν πάση περιπτώσει δεν δείλιασε τότε να προτείνει το *εύρο*, του *εύρου*^{vi}), γιατί κανείς άλλος δεν φάνηκε, στην

αρχή τουλάχιστον, να ενδιαφέρεται ή να παίρνει θέση; Είμαστε, τέλος, εμείς, οι μεταφραστές στα θεσμικά όργανα που ερχόμαστε σε πρώτη επαφή με τον όρο και έχουμε διάφορα εφόδια, πείρα, ενδιαφέρον, συμφέρον και γνώση και ερευνούμε (ε, ναι!);

Μια ιεράρχηση της οροδοσίας

Μια ιεράρχηση της οροδοσίας σε δύο στάδια προτείνεται στο «ΑΓΓΛΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΛΕΞΙΚΟ ΟΡΩΝ ΥΓΙΕΙΝΗΣ & ΕΠΙΔΗΜΙΟΛΟΓΙΑΣ», Συγγραφή Γιάννης Δημολιάτης (κύριος συγγραφέας), Εκδόσεις ΚΑΛΛΙΠΟΣ:

[... Κατά την πρωτογενή οροδοσία στη γλώσσα πηγή, ο όρος επιλέγεται αυθαίρετα (με βάση κάποιο ή κάποια από τα χαρακτηριστικά της έννοιας) από τον ειδικό ή τους ειδικούς που εισήγαγαν τη νέα έννοια. 11. Κατά την δευτερογενή οροδοσία σε μια γλώσσα στόχο, καλούνται οι ειδικοί της γλώσσας στόχου όχι να μεταφράσουν τον όρο αλλά να τον ισοδυναμήσουν με έναν όρο της γλώσσας στόχου (ισοδυναμώ = αντιστοιχίζω με κάτι ισοδύναμο): να επιλέξουν δηλαδή τη λέξη ή τη φράση της γλώσσας στόχου που στο εξής θα αποτελεί τον ισοδύναμο όρο της γλώσσας στόχου που κατασημαίνει την ίδια έννοια. Μόνον εάν ο ίδιος ο μεταφραστής είναι και ειδικός του πεδίου έχει δικαίωμα να προβεί σε δευτερογενή οροδοσία, η οποία επίσης πρέπει να γίνει αποδεκτή από την υπόλοιπη κοινότητα των ειδικών του πεδίου.]

Ας έχουμε κατά νου ότι ο επιλεγείς όρος εξακολουθεί να είναι μια σύμβαση, μια επιλογή που αναπόφευκτα δεν μπορεί να ενσωματώνει όλες τις αντικρουόμενες αρχές: εντέλει μπορεί να επικρατήσει η αρχή του Μεγάλου Μακεδόνα: «*ό,τι δεν λύνεται, κόβεται*»^{vii}.

- γ. Μια εξίσου ισχυρή αρχή είναι η **αρχή της καθιέρωσης**, κυρίως όταν πρόκειται για επανεξέταση του όρου (*let sleeping dogs lie*),

«α) Αφού το μεταφρασμένο στα ελληνικά πρότυπο του ΕΛΟΤ μας λέει να σεβόμαστε την καθιερωμένη χρήση (η οποία μπορεί να προϋπήρξε του έτους γέννησής μας ...)

(Κατά Βαλεοντή: ΕΛΟΤ 402:2010:

«...Πρέπει να γίνεται σεβαστή η καθιερωμένη χρήση. Καθιερωμένες και ευρέως χρησιμοποιούμενες κατασημάνσεις, ακόμα και εάν είναι όχι καλά σχηματισμένες, δεν πρέπει να αλλάζονται εκτός εάν υπάρχουν λόγοι που το επιβάλλουν.»)

Και, ως αμφιλεγόμενο συμπλήρωμα, η παλιά αρχή της χρήσης, *usus norma loquendi* (το χρονίως κοινολεκτούμενον απολανθάνεται), που δημιουργεί προηγούμενο, η άποψη ότι το συχνά επαναλαμβανόμενο παύει να είναι λάθος είναι κεφαλαιώδης νόμος της γλώσσας, ότι και έτσι αλλάζει η γλώσσα, από λάθη.

- δ. Η αρχή όμως της **εξέλιξης της γλώσσας/ορθογραφίας**^{viii} έρχεται, στη συνέχεια, να την αμφισβητήσει (την αρχή της συνέχειας, της διατήρησης, του καθιερωμένου) τουλάχιστον όσον αφορά την ορθογραφία, γιατί και η ορθογραφία, καίτοι σύμβαση πλέον κι αυτή, παίζει τον ρόλο της στον απόδοση του όρου (βλ. ορθοπ@δικός).

- ε. Η αρχή της **συναίνεσης**, που μπορεί να είναι και η αρχή της **δημοκρατικότητας**, της **λαϊκής αποδοχής**, έχει προφανώς τεράστια ισχύ, όπως θα φανεί και παρακάτω.

Η αρχή της δημοκρατικότητας, όπως εκδηλώνεται είτε κατόπιν ψηφοφορίας*, είτε επειδή το λέει ο πολύς κόσμος, είτε επειδή το γράφουν οι εφημερίδες (Έλληνες δημοσιογράφοι, σύντομο ανέκδοτο) και το λένε στα ΜΜΕ**, είτε μέσω της συχνότητας της χρήσης (που πλέον μπορεί να μετρηθεί στο γκουγκλ), μπορεί άραγε να εφαρμοστεί σε επιστημονικά θέματα (αν θεωρήσουμε ότι η ορολογία είναι επιστήμη);

* Εδώ να σχολιάσουμε ότι η ψηφοφορία για την απόδοση ενός όρου έχει κάποιο νόημα, όταν δεν μπορούν να ισχύσουν άλλες πιο βασικές αρχές και όταν όλοι οι ψηφίζοντες έχουν ενημερωθεί πλήρως και γνωρίζουν τις αρχές. Στη δική μας επικράτησε ο κοροναϊός με μικρή διαφορά από τον κορονοϊό.

Επίσης, το επιχείρημα «όλοι έτσι το λένε» δεν θα πρέπει να μας επηρεάζει: όλοι λένε «σκωληκοειδίτη» και «θυροειδής», αλλά εμείς δεν θα τα γράφαμε ποτέ σε δική μας μετάφραση (συνάδελφος Δ. Χ., σχόλιο στο πλαίσιο της συζήτησης).

** Στα ΜΜΕ που χρησιμοποιούν τον προφορικό λόγο, ήταν λογικό να επικρατήσει ο κορωνοϊός, για λόγους ευφωνίας. Δεν ανοίγει εύκολα το στόμα για τον κοροναϊό. (συνάδελφος Χ.Φ, σχόλιο στο πλαίσιο της συζήτησης).

Η αρχή αυτή όμως μπορεί, λόγω της φύσης της, να εκπίπτει ενίοτε και να διολισθαίνει ενδεχομένως στην προσέγγιση του γλωσσολογικού λαϊκισμού: κάποτε η κ. Ιορδανίδου, εκφράζοντας τη γενικότερη άποψη των γλωσσολόγων, μας είχε πει ότι «αν το 80% του κόσμου το λέει έτσι, τι να κάνουμε, πρέπει να δεχτούμε το λάθος και να το εγγράψουμε ως σωστό» [Αννα Ιορδανίδου, έτσι ή κάπως έτσι, στο σεμινάριο «Modern Greek - standard language», Λουξεμβούργο, 26 Ιουνίου 2000].

- στ. Για την **αρχή της πολλαπλότητας**, της **πολυμορφίας/διμορφίας**:

Βλέπε προηγούμενο άρθρο της συναδέλφου Μάτας Σαλογιάννη.

Μερικές φορές φαίνεται αδύνατη η επιλογή ενός όρου και η πολλαπλότητα είναι λύση ανάγκης: καταφεύγουμε λοιπόν στη (μη) λύση «να αφήσουμε όλα τα λουλούδια να ανθίσουν» και να περιμένουμε τη (δαρβινική) επικράτηση κάποιου (έτσι κάναμε με τον όρο website, τη γραφή των λέξεων «μ(ε)ικτός» και «εταιρ(ε)ία»). Γενικά, πάντως, δεν είναι δόκιμο το ίδιο όργανο, η Επιτροπή εν προκειμένω, αλλά και όλη η Ένωση να συντάσσει τα έγγραφα της με «μπουκέτο» αποδόσεων, ορθογραφικών και άλλων.

Η αρχή της συνέπειας με άλλες αρχές και πρακτικές, που μπορεί να συνδεθεί με την **αρχή της ομοιομορφίας**, έρχεται σε αντίθεση με την αρχή της πολλαπλότητας, της πολυμορφίας.

- ζ. Η **αρχή της εξαίρεσης** αποτελεί εξαίρεση, που μπορεί να χρησιμοποιηθεί κατ' εξαίρεση, αλλά μπορεί κανείς και να την επικαλεστεί, όποτε το κρίνει σκόπιμο:

Εδώ εμπίπτει η αρχή της: *καταχρηστικής σύνθεσης*, δηλαδή για λέξη της οποίας τα συνθετικά παραμένουν στην αρχική μορφή τους (πρβλ. Νεάπολη, Χριστούγεννα).

Υπάρχουν ακόμα ορισμένες αρχές αν και μη επιστημονικές, όπως λέει κι ο Μάρξ^{ix}:

- η. Η αρχή της **υποκειμενικότητας** είναι πολύ ισχυρή για ορισμένα άτομα, δηλαδή η αρχή του «έτσι μ' αρέσει, έτσι το ξέρω, έτσι το έμαθα»· εδώ μπορεί να υπεισέλθει και το επιχείρημα της υπερτρισχιλιετούς ιστορίας της γλώσσας, της πιο ανώτερης γλώσσας κ.λπ.
- θ. Μια αρχή που οι Αθηναίοι αγνοούν, αλλά εμείς οι Θεσσαλονικιοί την έχουμε ζήσει (γιατί τ' άδικο το ζούμε μέσα από την κούνια μας), είναι η αρχή της **υπεροχής της πρωτεύουσας** σε όλα τα θέματα (ανεξαιρέτως): για αυτό λέμε «μου, σου, του κι όχι με, σε, τε π.χ. (να σε κάνω κεφτέδες, εισπράκτωρ, άνοιξέ με από πίσω κτλ.)».
- ι. Μια άλλη γενικότερη αρχή που παρατηρείται σε όλα τα κοινωνικοπολιτικά θέματα, όχι ασυνήθιστη στη χώρα μας, είναι η αρχή του **ΟΧΙ, της αντίστασης, της αντίθεσης, της εχθροπάθειας, της αντίδρασης, του διχασμού** και της αποδοχής με βάση από πού προέρχεται.

Αυτή η αρχή της αμφισβήτησης (του κατεστημένου), ήπιας και διακριτικής ή εντονότερης, εφαρμόζεται κατά κόρον στην ελληνική κοινωνία.

- ια. Η αρχή της **ομορφιάς και της κομψότητας της γραφής** είναι μια δική μου αρχή που δεν διεκδικεί δάφνες επιστημονικότητας, τουναντίον· ωραίο σχετικό παράδειγμα το «κορονομόλογο», καλύτερο κι απ' το μουστουκούλουρου όσον αφορά τη συχνότητα του όμικρον.
- ιβ. Η αρχή της **σχετικότητας των πραγμάτων**, ως γενικότερη αρχή της ζωής αλλά και των μη θετικών επιστημών.

Η γλώσσα έχει κανόνες, αλλά αυτοί οι κανόνες της δεν είναι απαράβατοι και δεν είναι σαν τους κανόνες της φυσικής ή των μαθηματικών*. Η γλώσσα αποδέχεται και απορρίπτει με δικές της ανεξερεύνητες πρακτικές (... αλλά είναι ανεξερεύνητες οι βουλές της Γλώσσας όπως και του Κυρίου). Οι κανόνες της γλώσσας δεν αποτελούν φυσικά φαινόμενα και φυσικούς νόμους που ισχύουν εσαεί και παντού, αλλιώς όλα θα ήταν πιο εύκολα.

* το επιχείρημα λοιπόν «εάν σε διαγώνισμα οι περισσότεροι μαθητές δώσουν την ίδια λανθασμένη λύση σε πρόβλημα, θα πρέπει να την θεωρήσουμε ως σωστή» είναι έωλο/αίοιο.

- ιγ. Στο μικρό αυτό υποσύνολο των μη καθαρά επιστημονικών αρχών υπάρχει και η αρχή της **πολιτικής απόφασης, κορωνίδα των αρχών**, η οποία και εντέλει επικρατεί, δεδομένου ότι λαμβάνει υπόψη περισσότερους παράγοντες, καθώς και το ευρύτερο επικοινωνιακό πλαίσιο που διαμορφώνεται στις χώρες μας και αναλαμβάνει και κάποια ευθύνη μέσα σε ένα ιδιαίτερα περίπλοκο και απαιτητικό ανθρώπινο, οικονομικό, πολιτικό και επικοινωνιακό περιβάλλον.

Έτσι, λοιπόν, τα διλήμματα τύπου:

Το καινούργιο στοιχείο είναι ότι οι ελληνικοί νόμοι χρησιμοποιούν τον όρο κορωνοϊός και το ερώτημα είναι αν θα πρέπει να συμμορφωθούμε μ' αυτό (θυμίζω βέβαια ότι σε πολλές περιπτώσεις έχουμε διαφορετική άποψη από τον Έλληνα νομοθέτη) ή αν θα συνεχίσουμε να γράφουμε κοροναϊός με βάση τις απόψεις των ειδικών και τα ειδικά ιατρικά λεξικά, όπως είχαμε συμφωνήσει (συνάδελφος Β.Μ, σχόλιο στο πλαίσιο της συζήτησης)

και

Θα πάρουμε μία απόφαση που συμφωνεί με τον ιστότοπο του ΚΕΛΠΝΟ, ΕΟΔΥ ή θα συνταχθούμε με τον Τύπο και τον φυσικό ομιλητή (συνάδελφος Χ.Φ., σχόλιο στο πλαίσιο της συζήτησης);

λύθηκαν πολιτικά, όπως τότε με το ευρώ¹.

ΤΕΛΙΚΑ

Εν τέλει, όμως το σημαντικό είναι, όπως, συνοψίζοντας, το εκφράζει ο κ. **Βαλεοντής²**:

Επιτέλους, πώς λέγεται και γράφεται;

[koronaiός]; [koronoιός]; κοροναϊός; κορονοϊός; κορωναιός ή κορωνοϊός;

1. Εδώ και δεκαετίες ο ιατρικός όρος (με τον κανόνα της καταχρηστικής σύνθεσης) ήταν: «κορωνΑϊός»
2. Σήμερα, μετά την αλλαγή γραφής «κορώνα» -> «κορόνα» εύλογο είναι να γράφεται «κορονΑϊός» (η προφορά δεν αλλάζει)
3. Αλλά, σήμερα προέκυψε προβληματισμός ως προς τη σύνθεση, που, αν γινόταν κανονική σύνθεση, ο παλιός όρος θα ήταν ήδη «κορωνΟϊός» και
4. Σήμερα, μετά την αλλαγή «κορώνα» -> «κορόνα»: «κορονΟϊός»!

Συμπέρασμα:

Πείτε τον και γράψτε τον ΟΠΩΣ ΘΕΛΕΤΕ:

κορονοϊό, κοροναϊό, κορωνοϊό ή κορωναιό (η σειρά είναι όπως την προτείνει η ΕΛΕΤΟ)

και ΣΤΕΙΛΤΕ ΤΟΝ ΣΤΟΝ ΑΓΥΡΙΣΤΟ!

Αφού και ο ίδιος ο Πάπας της ορολογίας αγανάκτησε, δεν υπάρχει λύση!³

¹ Ενώ συζητούσαμε εμβριθώς για το πώς θα αποδώσουμε το euro, ενώ ο καθ. Μπαμπινιώτης είχε πάρει θέση και πρότεινε τολημρά το εύρο, του εύρου, το Υπουργείο Οικονομικών εξέδωσε τραπεζογραμμάτια με τον όρο Ευρώ τυπωμένο πάνω τους.

² Πρόεδρος της Ελληνικής Εταιρείας Ορολογίας (ΕΛΕΤΟ), της μοναδικής επιστημονικής ένωσης που ασχολείται αποκλειστικά με την ορολογία.

³ Θα πεθάνουμε όλοι!

ⁱ Το συλλογικό μέλος της ΕΛΕΤΟ, η Τεχνική Επιτροπή ΕΛΟΤ-ΤΕΕ/ ΤΕ21 «Αρχές της Ορολογίας», έχει ολοκληρώσει και παραδώσει στον ΕΛΟΤ, για έκδοση, το πρότυπο ΕΛΟΤ 402 «Ορολογική εργασία – Αρχές και μέθοδοι». Το πρότυπο αυτό αποτελεί μεταφορά του Διεθνούς Προτύπου ISO 704:2000 “Terminology work – Principles and methods”, κατάλληλα προσαρμοσμένη ώστε να εφαρμόζεται στην ελληνική γλώσσα. Το Ελληνικό Πρότυπο ΕΛΟΤ 4021, μαζί με τα Ελληνικά Πρότυπα ΕΛΟΤ 561-1 «Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 1: Θεωρία και εφαρμογή» και ΕΛΟΤ 561-22 «Ορολογική εργασία – Λεξιλόγιο – Μέρος 2: Πληροφορικές εφαρμογές» αποτελούν τα θεμελιώδη τυποποιητικά έγγραφα που καλύπτουν τις έννοιες, τους όρους και τις αρχές και μεθόδους της Ορολογίας, προσαρμοσμένα στην ελληνική γλώσσα και για την ελληνική γλώσσα. Ένα από τα πιο σημαντικά κεφάλαια του προτύπου ΕΛΟΤ 402 είναι οι Αρχές σχηματισμού όρων. Οι αρχές αυτές έχουν διαγλωσσικό χαρακτήρα και έχουν διατυπωθεί από τον ISO και εφαρμόζονται τόσο κατά τη δημιουργία νέων όρων όσο και κατά την επιλογή του πλέον κατάλληλου μεταξύ δύο ή περισσότερων συνώνυμων όρων.

ⁱⁱ Το 1992 στην Αθήνα, δικές μου σημειώσεις.

ⁱⁱⁱ Συγγέεται συχνά με τη νόσο «Covid-19», το -d σημαίνει disease. του νέου κορωνοϊού SARS-CoV-2, ο οποίος προκαλεί τη νόσο Covid-19. Η ορθή αναφορά είναι «η Covid-19» και όχι «ο Covid-19», εφόσον πρόκειται για τη -θηλυκού γένους- νόσο και όχι για το όνομα του κοροναϊού, που είναι διαφορετικό.

Ο αρσενικού ασφαλώς γένους ιός λέγεται SARS-CoV-2.

Πηγή: <https://www.skai.gr/news/ygeia/live-lepto-pros-lepto-oles-oi-ekselikseis-gia-ton-koronoio>

Follow us: @skaigr on Twitter | skaigr on Facebook | @skaigr on Instagram

^{iv} Κατά λέξη μετάφραση μάλλον. Στο σάιτ του ΕΟΔΥ (<https://eody.gov.gr/disease/koronaios-neos-mers-cov/>) και σε διάφορα έγγραφα του ΚΕΕΛΠΝΟ σχετικά με τον MERS-CoV, ακόμη και από το 2014, γράφεται «κοροναϊός».

^v 1. Για τον ιό επέλεξαν εδώ και κάποιες ημέρες τη γραφή κορωνοϊός, όχι τόσο επειδή την υποστηρίζει ο Γ. Μπαμπινιώτης, αλλά επειδή έτσι δημοσιεύθηκε στα ΦΕΚ που έχουν εκδοθεί μέχρι στιγμής για τα μέτρα καταπολέμησης του εν λόγω ιού (ΠΡΑΞΗ ΝΟΜΟΘΕΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ – ΦΕΚ Τεύχος Α 64/14.03.2020 Κατεπείγοντα μέτρα αντιμετώπισης της ανάγκης περιορισμού της διασποράς του κορωνοϊού COVID-19, όπως επίσης και ΦΕΚ Τεύχος Α 42/25.02.2020 Κατεπείγοντα μέτρα αποφυγής και περιορισμού της διάδοσης κορωνοϊού). Έκριναν λοιπόν ότι αυτή είναι η γραφή που φαίνεται να προκρίνουν επίσημα οι ελληνικές αρχές.

^{vi} Το πρόβλημα είναι ότι υπαναχωρεί, όταν τον λοιδορούν:

Υπαναχωρεί ο καθηγητής Μπαμπινιώτης από τη θέση του για τον κορωνοϊό;

Με σημερινή του ανακοίνωση, η οποία δημοσιεύτηκε αρχικά στον λογαριασμό του στο Facebook, ο καθηγητής Γ. Μπαμπινιώτης διευκρίνισε ότι η πρότασή του για την ονομασία του ιού που ταλαιπωρεί την ανθρωπότητα θα περιληφθεί σε επόμενη έκδοση του Λεξικού της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, αλλά όχι στα άλλα λεξικά του.

«Στο Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας φιλοξενούνται οι προτάσεις μου για τη γραφή κάποιων λέξεων έτσι ώστε να αναδεικνύεται η απώτερη καταγωγή τους: αγώρι, γώπα, μαμμά, τσιππούρα, φιλαινάδα, καρώτο, και μερικές δεκάδες άλλες λέξεις, λιγότερες απ’ όσες υπήρχαν στην πρώτη έκδοση. Στα άλλα λεξικά μου η λημματογράφηση της κορόνας γίνεται με -ο- άρα εκεί θα πρέπει να έχουμε και κορονοϊό με -ο-».

Η ορθογραφία που εφαρμόζεται στο Μικρό Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, το Ορθογραφικό Λεξικό, το Λεξικό για το Σχολείο και το Γραφείο και το Λεξικό Συνωνύμων του καθηγητή Μπαμπινιώτη είναι η επίσημη ή σχολική ορθογραφία, οπότε είναι προφανές ότι εκεί, όπως η κορόνα γράφεται με -ο-, θα πρέπει να συμπεριληφθεί σε επόμενες εκδόσεις και ο κορονοϊός γραμμένος με -ο-.

Πηγή: Λεξιλογία: <https://lexilogia.gr/forum/showthread.php?18816>, σχόλιο του oublexis

^{vii} Βλέπε Γόρδιο Δεσμό.

^{viii} Τα πάντα ρει. Και η γλώσσα (και όχι μόνον η γραφή της) ...

^{ix} Αυτές είναι οι αρχές μου, κι αν δεν σου αρέσουν... εντάξει, έχω κι άλλες (Those are my principles, and if you don't like them... well, I have others). Γκράουτσο Μαρξ.

Γενική Διεύθυνση Μετάφρασης: Ορολογία στα χρόνια της COVID-19

ΤΗΣ ΧΡΙΣΤΙΝΑΣ ΝΙΚΗΤΟΠΟΥΛΟΥ

Πολλά άλλαξαν στις ζωές μας τους τελευταίους μήνες. Η γλώσσα, ως ζωντανός οργανισμός, δεν θα μπορούσε παρά να προσαρμοστεί στις αλλαγές αυτές. Νέες λέξεις και επιστημονικοί όροι προστέθηκαν στο λεξιλόγιό μας με την ίδια ραγδαία ταχύτητα που ο κορονοϊός εξαπλωνόταν ανά την υφήλιο. Ποιος από εμάς γνώριζε τι είναι «επιπέδωση της καμπύλης», «νέα κανονικότητα» και «ιχνηλάτηση επαφών» τον Ιανουάριο του 2020;

Στη Γενική Διεύθυνση (ΓΔ) Μετάφρασης η μετάφραση καινοφανών και εξαιρετικά εξειδικευμένων όρων αποτελεί μέρος της επαγγελματικής μας καθημερινότητας, καθώς τα έγγραφα που καλούμαστε να μεταφράσουμε αφορούν όλους τους τομείς της πολύπλευρης δραστηριότητας της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Ωστόσο, ο όγκος των νέων όρων στα έγγραφά μας κατά τους τελευταίους μήνες ήταν άνευ προηγουμένου. Κάθε κρίση, όμως, παρουσιάζει και ευκαιρίες. Έτσι, ενισχύσαμε περαιτέρω τις ήδη ανεπτυγμένες δομές για τη διαχείριση της ορολογίας και εντείναμε τις προσπάθειές μας στον τομέα αυτό.

Ήδη από τις απαρχές της κρίσης, ξεκινήσαμε να λαμβάνουμε πολυάριθμα επείγοντα και σημαντικά έγγραφα προς μετάφραση. Τα έγγραφα αυτά κυμαίνονταν από σημαντικές νομικές πράξεις (π.χ. για την κινητοποίηση έκτακτης οικονομικής στήριξης προς τα κράτη μέλη), κατευθυντήριες γραμμές προς τα κράτη μέλη (π.χ. για τη συνέχιση της παροχής βασικών αγαθών και υπηρεσιών με παράλληλη προστασία της υγείας), έγγραφα σχετικά με τα πρότυπα ιατρικού εξοπλισμού, ομιλίες της προέδρου της Επιτροπής προς τους πολίτες και τα μέλη του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, έως δελτία Τύπου και ερωταπαντήσεις σχετικά με την επικαιρότητα του κορονοϊού, ώστε οι πολίτες να παραμένουν ενήμεροι ανά πάσα στιγμή. Παρά τις αρκετά πιεστικές προθεσμίες, φιλοδοξία μας είναι η ορολογία να χρησιμοποιείται ορθά και ομοιόμορφα στα έγγραφα που μεταφράζονται από τους μεταφραστές όχι μόνο στην Επιτροπή αλλά και στις υπόλοιπες μεταφραστικές υπηρεσίες των θεσμικών οργάνων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθώς και από τους εξωτερικούς συνεργάτες στους οποίους ανατίθενται έγγραφα προς μετάφραση. Η μετάφραση αυτών των επειγόντων εγγράφων ήταν κρίσιμης σημασίας και η ορολογία διαδραματίζει εξαιρετικά σημαντικό ρόλο. Αφενός, διότι η ορολογία συγκαταλέγεται στους καθοριστικούς παράγοντες ώστε να διασφαλίζονται η ποιότητα και η συνοχή των μεταφράσεων και, κατά συνέπεια, η ασφάλεια δικαίου. Στα θεσμικά όργανα της ΕΕ, στην περίπτωση των νομικών πράξεων, δεν μεταφράζουμε, αλλά παράγουμε γλωσσικές εκδόσεις, οι οποίες θεωρούνται όλες ισοδύναμες¹. Αφετέρου, έχουμε την επαγγελματική και ηθική υποχρέωση να συμβάλλουμε ώστε οι συμπολίτες μας πίσω στα κράτη μέλη να

¹ Σύμφωνα με τον κανονισμό αριθ. 1/1958 άρθρο 4, «οι κανονισμοί και τα άλλα έγγραφα γενικής εφαρμογής συντάσσονται στις επίσημες γλώσσες» (η έμφαση δική μου).

ενημερώνονται αυτές τις κρίσιμες στιγμές σε γλώσσα που τους είναι κατανοητή και εύληπτη, ώστε να μην επηρεάζονται από την παραπληροφόρηση.

Ειδικότερα, όσον αφορά την ορολογία, οι κυριότερες δυσκολίες μπορούν να κατηγοριοποιηθούν ως εξής:

- εξειδικευμένοι όροι (π.χ. extracorporeal membrane oxygenation, point-of-care testing, viral shedding),
- νεολογισμοί (π.χ. social distancing, physical distancing, flattening of a curve),
- ονομασίες νέων ενωσιακών πρωτοβουλιών για την αντιμετώπιση της υγειονομικής κρίσης και των συνεπειών της (π.χ. recovery plan for Europe, coronavirus response team, advisory panel on COVID-19).

Βάσει του εγγράφου αναφοράς για την ορολογία στη ΓΔ Μετάφρασης², η διαχείριση της ορολογίας πραγματοποιείται σε τέσσερα επίπεδα:

Οι προϊστάμενοι ορίζουν τις προτεραιότητες και διαχειρίζονται τους ανθρώπινους και άλλους πόρους όσον αφορά την ορολογία.

Η Μονάδα Συντονισμού Ορολογίας είναι η ομάδα που ασχολείται συγκεκριμένα με τον συντονισμό των πολύγλωσσων ορολογικών εργασιών σε επίπεδο ΓΔ.

Σε κάθε γλωσσικό τμήμα υπάρχουν δύο ορολόγοι, οι οποίοι λειτουργούν ως σύνδεσμοι μεταξύ της Μονάδας Συντονισμού Ορολογίας και του εκάστοτε γλωσσικού τμήματος, καλύπτουν τις εσωτερικές ορολογικές ανάγκες εντός του γλωσσικού τμήματος και καταχωρίζουν στην ΙΑΤΕ όρους στη γλώσσα τους στο πλαίσιο ορολογικών έργων που συντονίζει σε κεντρικό επίπεδο η Μονάδα Συντονισμού Ορολογίας.

Οι μεταφραστές έχουν διττό ρόλο, καθώς, αφενός, χρησιμοποιούν τα αποτελέσματα των ορολογικών εργασιών και, αφετέρου, συνεισφέρουν ορολογικό υλικό μέσω της εξειδικευμένης γνώσης τους σε κάποιο αντικείμενο ή της έρευνας που πραγματοποιούν στο πλαίσιο των μεταφράσεών τους.

Η σχέση μεταξύ αυτών των συντελεστών δεν είναι γραμμική, αλλά αλληλοεπιδρούν μεταξύ τους. Αυτό σημαίνει, για παράδειγμα, ότι οι προϊστάμενοι πράγματι ορίζουν τις ορολογικές προτεραιότητες αλλά πάντα σε συνάρτηση με τις ανάγκες που εκφράζουν οι μεταφραστές. Επίσης, η Μονάδα Συντονισμού Ορολογίας συνεργάζεται στενά με τους ορολόγους των γλωσσικών τμημάτων και η μεταξύ τους επικοινωνία είναι αμφίδρομη.

Οι εργασίες της Μονάδας Συντονισμού Ορολογίας βασίζονται υπό κανονικές συνθήκες σε ένα ετήσιο πρόγραμμα εργασίας, το οποίο ορίζεται εκ των προτέρων με στόχο να καλυφθούν με προδραστικό τρόπο οι ορολογικές ανάγκες που προκύπτουν σε συνάρτηση με το πρόγραμμα εργασίας της Επιτροπής και οι ανάγκες που έχουν εκφράσει τα γλωσσικά τμήματα³. Ευτυχώς το πρόγραμμα εργασίας προβλέπει επίσης τη δυνατότητα για ad hoc ορολογικά έργα σύμφωνα με έκτακτες ανάγκες που προκύπτουν, όπως συνέβη φέτος. Σύμφωνα με την έκθεση για τις

² Εσωτερικό έγγραφο «DGT Terminology Framework» (26/05/2014).

³ Εσωτερικό έγγραφο «DGT Terminology Framework» (26/05/2014).

ορολογικές εργασίες στη ΓΔ Μετάφρασης κατά το πρώτο εξάμηνο του 2020, ο φόρτος εργασίας των συντονιστών ορολογίας και των ορολόγων ήταν σημαντικά υψηλότερος λόγω των αυξημένων αναγκών των μεταφραστών όσον αφορά την ορολογία, ως απόρροια των εγγράφων σχετικά με την COVID-19⁴. Οι συνάδελφοι στη Μονάδα Συντονισμού Ορολογίας, σε στενή συνεργασία με τις αντίστοιχες υπηρεσίες σε άλλα θεσμικά όργανα της ΕΕ, εξήγαγαν σχετικούς όρους και τους κατέγραψαν στην IATE. Οι όροι αυτοί εξήχθησαν από έγγραφα της Επιτροπής, ενημερωτικά δελτία της ΓΔ SANTE, το εσωτερικό ενημερωτικό δελτίο της Επιτροπής *Commission en direct*, καθώς και τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και επιστημονικές εκδόσεις⁵.

Το πρώτο βήμα είναι οι συντονιστές ορολογίας, ύστερα από ενδελεχή έρευνα, να δημιουργήσουν στην IATE τη βάση για το πολύγλωσσο δελτίο, το λεγόμενο Language-Independent Level —δηλ. πληροφορίες που αφορούν την έννοια (concept) ανεξαρτήτως της γλώσσας, όπως π.χ. το θεματικό πεδίο και τις διαπαραπομπές σε άλλες σχετικές ήδη υπάρχουσες έννοιες στη βάση. Αξίζει να σημειωθεί ότι η IATE βασίζεται στην αρχή «ένα δελτίο ανά έννοια», δηλ. κάθε πολύγλωσσο δελτίο αφορά μία και μόνο έννοια. Αυτό ακριβώς είναι το βασικό στοιχείο που διαφοροποιεί την IATE ως βάση όρων από ένα ηλεκτρονικό λεξικό. Για να παραθέσω ένα παράδειγμα από την επικαιρότητα σχετικά με την COVID-19, σε ένα αγγλοελληνικό τεχνικό λεξικό το ίδιο αγγλικό λήμμα «ventilator» θα περιείχε ως μεταφράσεις στα ελληνικά τους όρους «αναπνευστήρας» και «ανεμιστήρας», παρότι πρόκειται για δύο διαφορετικά αντικείμενα και, κατά συνέπεια, δύο διαφορετικές έννοιες. Στην IATE, αντιθέτως, υπάρχουν δύο ξεχωριστά δελτία, ένα για κάθε έννοια —ένα για την έννοια του αναπνευστήρα⁶ και ένα άλλο για την έννοια του ανεμιστήρα⁷.

Παραμένοντας στο ίδιο επίπεδο (Language-Independent Level), για τη διαχείριση της ορολογίας της COVID-19, αξιοποιήθηκε μια νέα λειτουργία στην εσωτερική έκδοση της IATE 2 —η λειτουργία Collections—, η οποία επιτρέπει την κατάρτιση θεματικών ορολογικών συλλογών. Στην Επιτροπή δημιουργήθηκε η ορολογική συλλογή με την ετικέτα «COM-Covid19-2020», η οποία έφτασε να περιέχει 426 πολύγλωσσα δελτία σε όλες τις επίσημες γλώσσες της ΕΕ⁸. Αυτή η ορολογική συλλογή είναι διαθέσιμη και για τους πολίτες μέσω της Πύλης δημόσιων δεδομένων της ΕΕ⁹. Αντίστοιχες θεματικές συλλογές δημιούργησαν επίσης το Συμβούλιο και η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή. Η χρήση αυτής της λειτουργίας έχει διπλό όφελος. Αφενός, δίνει τη δυνατότητα στους μεταφραστές όλων των οργάνων να αντλούν αυτόματα τη σχετική ορολογία και να την ενσωματώνουν στο μεταφραστικό εργαλείο που χρησιμοποιούν με τη μορφή βάσης όρων. Αφετέρου, διευκολύνονται ο συντονισμός και η επικοινωνία μεταξύ των οργάνων.

⁴ Εσωτερικό έγγραφο της Μονάδας Συντονισμού Ορολογίας «Mid-term Report on DGT's Terminology Work in 2020», 06/08/2020, σ. 3.

⁵ Άρθρο στο εσωτερικό δίκτυο της ΓΔ Μετάφρασης (DGTnet) «Language never stands still: COVID-19 terminology», 23/07/2020. [ημερομηνία προσπέλασης: 18/08/2020].

⁶ Δελτίο 1496943.

⁷ Δελτίο 1212875.

⁸ Άρθρο στο εσωτερικό δίκτυο της ΓΔ Μετάφρασης (DGTnet) «Language never stands still: COVID-19 terminology», 23/07/2020. [ημερομηνία προσπέλασης: 18/08/2020].

⁹ <https://data.europa.eu/euodp/el/data/dataset/covid-19-multilingual-terminology-on-iate> [ημερομηνία προσπέλασης: 19/08/2020]

Στη συνέχεια, οι συντονιστές ορολογίας προχωρούν στη δημιουργία του δελτίου-άγκυρας (anchor entry) το οποίο θα αποτελέσει αργότερα τη βάση για τα δελτία των υπόλοιπων γλωσσών. Εκτός εξαιρέσεων, στη συντριπτική πλειοψηφία των περιπτώσεων το δελτίο αυτό είναι στα αγγλικά. Οι συνάδελφοι καλούνται να ορίσουν τη συγκεκριμένη έννοια (Language-Level) και να παραθέσουν τον όρο ή τους όρους με τον/τους οποίο/-ους εκφράζεται στη συγκεκριμένη γλώσσα η συγκεκριμένη έννοια (Term-Level), ακολουθώντας πάντα τους κανόνες και τις οδηγίες που περιέχονται στο γενικό εγχειρίδιο της IATE¹⁰. Για τον ορισμό της έννοιας και τον εντοπισμό όλων των συνώνυμων όρων απαιτείται εξαντλητική έρευνα. Ενδεικτικά μπορεί να αναφερθεί ότι για τον όρο «surgical mask» υπάρχουν έξι συνώνυμοι όροι στα αγγλικά¹¹. Για τη διευκόλυνση των χρηστών της IATE, συντακτών των εγγράφων και μεταφραστών, στον επικρατέστερο όρο προστίθεται ο χαρακτηρισμός «προτιμώμενος» και οι συνάδελφοι στη Μονάδα Συντονισμού Ορολογίας συμβουλεύουν να χρησιμοποιείται αυτός σε πρωτότυπα και μεταφράσεις¹². Επιστρέφοντας στην αμφίδρομη σχέση μεταξύ των συντελεστών της ορολογίας που αναφέρθηκε παραπάνω, οι συντάκτες και οι μεταφραστές μπορούν να έρθουν σε επικοινωνία με τη Μονάδα Συντονισμού Ορολογίας για να επισημάνουν σχετικούς όρους που δεν έχουν καταχωριστεί ακόμη στην IATE, ώστε να δημιουργηθεί ένα τεκμηριωμένο δελτίο σε αρχικό στάδιο. Δεδομένου ότι η ορολογία στο αντικείμενο αυτό εξελίσσεται συνεχώς, οι εξελίξεις αυτές αποτυπώνονται και στην IATE. Για παράδειγμα, όταν πρωτοεμφανίστηκε ο ιός, δεν υπήρχε επίσημη ονομασία. Στη συνέχεια, πραγματοποιήθηκε η πρώτη καταχώριση στην IATE με τον όρο «novel coronavirus». Η ονομασία συνέχισε να μεταβάλλεται με την πάροδο του χρόνου και, τελικά, καθιερώθηκε ως «severe acute respiratory syndrome coronavirus 2». Η Μονάδα Συντονισμού Ορολογίας και οι ορολόγοι των τμημάτων ενημέρωναν διαρκώς τις καταχωρίσεις τους με βάση τον ιστότοπο της Διεθνούς Επιτροπής για την Ταξινόμηση των Ιών (International Committee on Taxonomy of Viruses)¹³.

Αφού οι συντονιστές ορολογίας ολοκληρώσουν τις προαναφερθείσες εργασίες στην IATE, καταρτίζουν πίνακες όρων, οι οποίοι αποστέλλονται στους ορολόγους των γλωσσικών τμημάτων. Οι ορολόγοι αναλαμβάνουν να συμπληρώσουν τα πολύγλωσσα δελτία καταχωρίζοντας τον ορισμό στη γλώσσα τους και τον ή τους όρους με τους οποίους εκφράζεται η συγκεκριμένη έννοια στη γλώσσα τους. Και στο στάδιο αυτό απαιτείται ενδελεχής έρευνα από την πλευρά των ορολόγων και οι καταχωρίσεις πραγματοποιούνται με βάση τις οδηγίες του γενικού εγχειριδίου της IATE και των ειδικών ανά γλώσσα εγχειριδίων.

Θα ήθελα να σταθώ στον νεολογισμό «social distancing» και στο πώς χειριστήκαμε τον όρο αυτό στο ελληνικό Τμήμα. Όταν οι ορολόγοι του Τμήματος κλήθηκαν να συμπληρώσουν το σχετικό δελτίο στην IATE¹⁴ στο πλαίσιο ορολογικού έργου που είχε ετοιμάσει η Μονάδα Συντονισμού Ορολογίας, δεδομένου ότι δεν υπήρχε μία καθιερωμένη απόδοση, αρχικά αναζήτησαν όλες τις μεταφράσεις που είχαν καταγραφεί σε επίσημα έγγραφα και στον Τύπο

¹⁰IATE: User's Handbook, https://iate.europa.eu/assets/IATE_Handbook_public.pdf [ημερομηνία προσπέλασης: 19/08/2020].

¹¹ Δελτίο 1520862.

¹² Άρθρο στο εσωτερικό δίκτυο της ΓΔ Μετάφρασης (DGTnet) «Language never stands still: COVID-19 terminology», 23/07/2020. [ημερομηνία προσπέλασης: 18/08/2020].

¹³ Ο.π.

¹⁴ Δελτίο 3503043.

στην Ελλάδα και την Κύπρο και στη συνέχεια προχώρησαν σε τεκμηριωμένη καταχώριση όλων των αποδόσεων (κοινωνική αποστασιοποίηση / αποφυγή κοινωνικών επαφών / αποφυγή έντονου συγχρωτισμού / κοινωνική απομάκρυνση). Ωστόσο, στόχος ήταν να καταλήξουμε σε μία προτιμώμενη απόδοση για λόγους ορολογικής ομοιομορφίας και συνέπειας μεταξύ των εγγράφων. Σε ηλεκτρονικές συζητήσεις που πραγματοποιήθηκαν σε επίπεδο Τμήματος, υπήρξαν δύο προσεγγίσεις, όπως φαίνεται και από τις καταγεγραμμένες αποδόσεις. Οι προσεγγίσεις αυτές αντιστοιχούν στις μεταφραστικές στρατηγικές που ο Lawrence Venuti, θεωρητικός στον τομέα των μεταφραστικών σπουδών, έχει ονομάσει «επιχώρια μετάφραση» (domestication) και «ξενική μετάφραση» (foreignisation)¹⁵. Οι αποδόσεις «αποφυγή κοινωνικών επαφών» και «αποφυγή έντονου συγχρωτισμού» αντιστοιχούν σε καθιερωμένες γλωσσικές συνάψεις που χρησιμοποιούνταν ήδη ευρέως από τους ομιλητές της ελληνικής γλώσσας, αλλά δεν είναι πάντα σαφές ότι αναφέρονται στους συγκεκριμένους κανόνες που καλούμαστε να ακολουθήσουμε λόγω της εν εξελίξει πανδημίας. Οι αποδόσεις «κοινωνική αποστασιοποίηση» και «κοινωνική απομάκρυνση» είναι καινοφανείς γλωσσικές συνάψεις και αρχικά ακούγονταν ξένες στους ομιλητές της ελληνικής, αλλά είναι σαφές ότι αναφέρονται στη νέα αυτή έννοια, η οποία, εξάλλου, αποτελεί νεολογισμό και στα αγγλικά. Σε συνέχεια των συζητήσεων αυτών και με βάση τις εξελίξεις όσον αφορά τη χρήση του όρου αυτού στα ελληνόφωνα κράτη μέλη, αποφασίστηκε η απόδοση «κοινωνική αποστασιοποίηση» να χαρακτηριστεί ως προτιμώμενη στην ΙΑΤΕ. Τέλος, η ορολόγος που πραγματοποίησε την καταχώριση αξιοποίησε μια επιπλέον νέα λειτουργία της ΙΑΤΕ 2, η οποία επιτρέπει τη χρήση φωτογραφιών, γραφικών κ.λπ. για την αποσαφήνιση των όρων, προσθέτοντας την παρακάτω φωτογραφία.

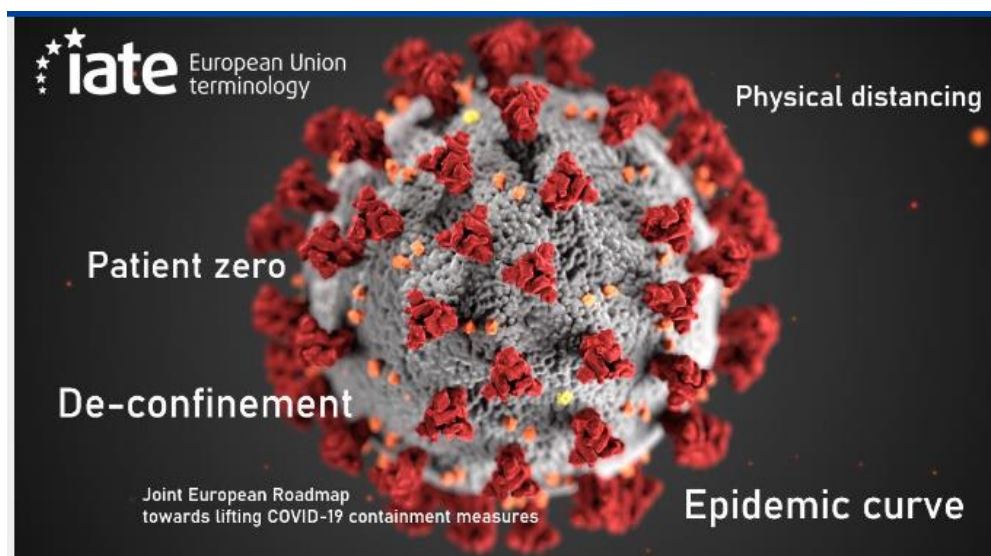

Οι μεταφραστές στα γλωσσικά Τμήματα είναι οι τελικοί χρήστες των παραπάνω ορολογικών εργασιών, αλλά παράλληλα συνεισφέρουν στις εργασίες αυτές μέσω των μεταφράσεών τους και των εξειδικευμένων γνώσεων που ενδεχομένως έχουν σε κάποιον συναφή τομέα. Στο ελληνικό Τμήμα επιχειρήσαμε να συγκεντρώσουμε το αποτέλεσμα όλων αυτών των εργασιών

¹⁵ Munday, Jeremy. «Μεταφραστικές σπουδές : Θεωρίες και εφαρμογές». Μετάφραση: Άγγελος Φιλιππάτος. Επιμέλεια σειράς: Τιτίκα Δημητρούλια, Ντέιβιντ Κόνολι. - 1η έκδ. - Αθήνα : Μεταίχμιο, 2004, σ. 234.

σε μια βάση όρων για την COVID-19, η οποία μπορεί να ενσωματωθεί στο μεταφραστικό εργαλείο που χρησιμοποιούμε στη ΓΔ, ώστε αυτό να εντοπίζει τους όρους στο κείμενο-πηγή και να υποδεικνύει την απόδοση που περιέχεται στη βάση όρων. Η βάση αυτή περιλαμβάνει τους όρους που καταχώρισαν οι ορολόγοι του Τμήματος στην ΙΑΤΕ στο πλαίσιο ορολογικών έργων που ετοίμασε η Μονάδα Συντονισμού Ορολογίας και φέρουν την ετικέτα «COM-Covid19-2020», αποδόσεις που καταχώρισαν ορολόγοι από άλλα όργανα, όρους και γλωσσικές συνάψεις που αντλήθηκαν με εργαλείο αυτόματης εξαγωγής όρων από τις μεταφραστικές μνήμες σχετικών εγγράφων, καθώς και όρους που πρότειναν οι ίδιοι οι μεταφραστές. Χάρη σ' αυτές τις συλλογικές προσπάθειες συγκεντρώθηκαν 550 όροι στον γλωσσικό συνδυασμό αγγλικά-ελληνικά. Τα πλεονεκτήματα από τη χρήση αυτής της βάσης όρων είναι ότι εξοικονομείται πολύτιμος χρόνος, καθώς τα έγγραφα σχετικά με τον κορονοϊό έχουν πολύ συχνά πειστικές προθεσμίες, και ότι διευκολύνεται η ορολογική ομοιομορφία μεταξύ των εγγράφων.

Απ' ό,τι φαίνεται, η ορολογία σε σχέση με την COVID-19 θα εξακολουθήσει να μας απασχολεί έντονα και στο άμεσο μέλλον, καθώς προχωρούν οι δοκιμές νέων αγωγών και εμβολίων. Ωστόσο, χάρη στις άοκνες προσπάθειες και την απρόσκοπτη συνεργασία μεταξύ των συντελεστών σε θέματα ορολογίας στη ΓΔ Μετάφρασης, έχουν ήδη τεθεί τα θεμέλια για μια τεκμηριωμένη και αξιόπιστη ορολογική συλλογή στον τομέα αυτό. Το σύνολο των εργασιών αυτών θα αποτελέσει σημαντική παρακαταθήκη για όλη τη διάρκεια της τρέχουσας κρίσης και μετά απ' αυτή.

* Το άρθρο αυτό αποτελεί προσαρμογή παρουσίασης που πραγματοποίησε η συντάκτρια στο πλαίσιο διαδικτυακής εκδήλωσης που διοργάνωσε η ΓΔ Μετάφρασης τον Ιούνιο του 2020 για φοιτητές μετάφρασης από το Ηνωμένο Βασίλειο, την Ελλάδα, την Τουρκία και τη Ρωσία.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ, ΓΛΩΣΣΑ

Λέξεις δυσμετάφραστες ή αμετάφραστες;

ΤΟΥ ΠΙΕΤΡΟΥ ΠΑΠΑΚΑΛΟΥ

Ας αρχίσουμε με τα προφανή. Κατά κανόνα, το σημασιολογικό περιεχόμενο μιας λέξης ορισμένης γλώσσας σχεδόν ποτέ δεν ταυτίζεται επακριβώς με εκείνο της λέξης που προτείνεται ως η προφανής απόδοσή του σε μια άλλη γλώσσα. Στη συντριπτική πλειονότητα των περιπτώσεων, όμως, η σημασιολογική απόκλιση είναι απειροελάχιστη, εντελώς αμελητέα, οπότε δεν υπάρχει κανένα πρόβλημα. Σε πιο δύσκολες περιπτώσεις διατεινόμεστε ότι η προς μετάφραση λέξη έχει πλείονες σημασίες στη γλώσσα της και ξεπερνούμε πρακτικά τον σκόπελο. Μολονότι η παραδοχή μας δεν είναι απολύτως ακριβής, έχει μεγάλη πρακτική αξία και λειτουργικότητα.

Με απλά λόγια, η απολύτως ακριβής απόδοση δεν είναι μεν δυνατή, πλην όμως στις περισσότερες περιπτώσεις η μετάφραση μπορεί να προσεγγίσει την απόλυτη ακρίβεια, σε κάποιες είναι ικανοποιητικά ακριβής και σε λίγες μόνο μπορεί να αποτελέσει αντικείμενο συζήτησης και αμφισβήτησης.

Τα μεγαλύτερα προβλήματα τα αντιμετωπίζουμε στην περίπτωση της μετάφρασης λέξεων των οποίων το σημασιολογικό περιεχόμενο διαμορφώθηκε «ιδεολογικά», δηλαδή με σκοπό να εκφράσει ηθικές αξίες της κοινωνίας που ομιλεί τη συγκεκριμένη γλώσσα. Η περίπτωση του ελληνικού «φιλότιμου» ανήκει βεβαίως σε αυτήν την κατηγορία. Η λέξη μπορεί πάντοτε να μεταφραστεί σε άλλη γλώσσα, ποτέ όμως η απόδοσή της δεν θα εκφράζει το σημασιολογικό της περιεχόμενο σε όλη του την έκταση. Για παράδειγμα, σε παλαιότερες συζητήσεις με τον φίλο Νίκο (Nikos Sarantakos) είχαμε καταλήξει στο συμπέρασμα ότι το γαλλικό «amour-propre» μπορεί συχνά να αποδώσει τη σημασία του ελληνικού «φιλότιμου», όχι όμως πάντοτε και ποτέ πλήρως (βλ. τη δεύτερη σημασία του amour-propre = sentiment vif de la dignité et de la valeur personnelle, qui fait qu'un être souffre d'être mésestimé...).

Μια αντίστοιχη περίπτωση, πολύ γνωστή σε αυτούς που έχουν ασχοληθεί με τον γαλλικό Μεσαίωνα, είναι το οξιτανικό «paratge». Η αρχική του σημασία είχε να κάνει περισσότερο με την ιδιότητα του ευγενούς και τη σχέση μεταξύ ευγενών, ομοτίμων, προσώπων που ανήκουν στην ίδια κοινωνική τάξη (βλ. και το γαλλικό «rairie» ή το ακόμη γνωστότερο σε μας αγγλικό «peerage»). Σταδιακά το σημασιολογικό περιεχόμενο της λέξης υπέστη μια έντονη ιδεολογική διαμόρφωση, έτσι ώστε να εκφράζει ολόκληρο το σύστημα ηθικών αξιών του μεσαιωνικού γαλλικού Νότου. Με τη συγκεκριμένη μορφή, η λέξη χαρακτηρίζεται από τους περισσότερους ως αμετάφραστη. Λογικό, από μια άποψη, μια και ο όρος εμπεριέχει την τιμή, την ευθύτητα, την εντιμότητα, την αξιοπρέπεια, την αίσθηση δικαιωμάτων και υποχρεώσεων, τη λεπτότητα, τον σεβασμό προς τη γυναίκα και χίλια δυο ακόμη!

Τα παραδείγματα αυτά, όμως, είναι αριθμητικά ελάχιστα για να κλονίσουν την εμπιστοσύνη μας προς τη δυνατότητα ικανοποιητικής μετάφρασης κάθε κειμένου, ανεξαρτήτως γλώσσας-πηγής και γλώσσας-στόχου.

ΓΛΩΣΣΑ

Μια περιπλάνηση σε άγνωστα γλωσσικά μονοπάτια

ΤΗΣ ΚΑΤΕΡΙΝΑΣ ΛΑΜΠΡΟΥΣΗ

Όλα ξεκίνησαν από το ερώτημα συναδέλφου σχετικά με το πώς πρέπει να αποδώσει με ελληνικούς χαρακτήρες το επώνυμο του υπουργού Οικονομικών της Αιθιοπίας, Gedu Andargachew.

Για τον μέσο Ευρωπαίο ομιλητή, και δη γερμανομαθή ή ρωσομαθή, η πρώτη αντίδραση είναι, φυσικά, να διαβάσει το εν λόγω επώνυμο «Ανταργκάτσεβ» ή κάτι παρόμοιο (Ανταργκατσέφ κ.λπ.). Έχοντας όμως ένα ακαδημαϊκό υπόβαθρο αφρικανικών γλωσσικών και γλωσσολογικών σπουδών, το ένστικτό μου μού είπε ότι άλλη είναι η προφορά, παρότι δεν έχω ιδέα από αμχαρικά ή άλλες γλώσσες της Αιθιοπίας. Όπως και να' χουν τα πράγματα, η κατάληξη -εβ/-εφ δεν ακούγεται καθόλου, μα καθόλου, αφρικανική, για οποιαδήποτε από τις τέσσερις αφρικανικές γλωσσικές οικογένειες (αφροασιατική, νιλο-σαχαρανή, νιγηρο-κονγκολέζικη και khoisan).

Έβαλα λοιπόν το καπέλο του γλωσσικού Σέρλοκ Χολμς, πήρα τον φακό μου και ξεκίνησα την έρευνα, στην οποία σας καλώ να συμμετάσχετε.

Εντόπισα αρκετά εύκολα τον ιστότοπο <https://ethiopia.limbo13.com> όπου απαριθμούνται, με αλφαβητική λατινική σειρά, τα περισσότερα αιθιοπικά ονόματα για αγόρια και κορίτσια, με τη σημασία τους. Και να λοιπόν, στον πίνακα του « A » για τα αγόρια, φαρδιά-πλατιά το όνομα – γιατί περί ονόματος επρόκειτο τελικά– Andargatchew:

Transliteration	Pronunciation	Amharic	Meaning ¹
Andargachew	Andargaččäw	አንዳርጋቸው	Unify them, make them one!

Φυσικά, η δεύτερη στήλη, που υποτίθεται ότι απεικονίζει την προφορά, είναι τόσο φανταστική, που δεν μπορούμε να εξαγάγουμε κανένα σωστό συμπέρασμα σχετικά με την προφορά του ονόματος.

Αλλά πριν φτάσουμε στην προφορά, ας περιπλανηθούμε λίγο με τον φακό του Σέρλοκ στους πίνακες....

Με μια γρήγορη ματιά, φαίνεται ότι οι καταλήξεις -ew και -aw είναι συνήθεις στα αιθιοπικά ονόματα:

¹ Ίσως για τον Έλληνα, ή και γενικότερα τον Ευρωπαίο, αναγνώστη να φαίνεται παράξενη η χρήση ολόκληρων φράσεων για ονοματοδοσία παιδιών, αλλά στην Αφρική πρόκειται για κοινή πρακτική. Συχνά, το όνομα που προσδίδεται στο νεογνό σχετίζεται με τις συνθήκες της γέννησής του ή με κάποιο γεγονός σημαντικό για την οικογένεια ή την κοινότητα. Π.χ. Nkiambiyavanga «Τι κακό έχω κάνει για να τα ζω όλα αυτά» (γλώσσα kikonjo, όταν η μητέρα ζει σε άσχημες συνθήκες τη στιγμή της γέννησης του παιδιού αυτού), Babatounde «Ο πατέρας επέστρεψε» (γλώσσα Yoruba, όταν το παιδί γεννιέται μετά τον θάνατο του πατέρα του), Chausiku «Της νύχτας» (γλώσσα kiswahili, για παιδί που γεννήθηκε τη νύχτα).

ΠΙΝΑΚΑΣ 1

Transliteration	Pronunciation	Amharic	Meaning
Adefresew	Adäfräsäw	አደፍርሰው	Trouble him!
Adenew	Adinäw	አድነው	Save him!
Agbaw	Agbaw	አግባው	Bring him in!
Agedew	Aggidäw	አግደው	Stop him!
Alamerew	Alamirräw	አለምረው	May I not be bitter with him
Alefnew	Aläfnäw	አለፍነው	We passed him, we exceeded him
Begashaw	Bägaššaw	በጋሻው	By his shield
Garedew	Garidäw	ጋርደው	Shelter him! Conceal him! Cover him!
Gebeyaw	Gäbäyaw	ገበያው	His market
Gelaw	Gälaw	ገላው	His body
Kagnew	Kaññäw	ቃኛው	Glance him about!, Scout him!, Tune him!
Kebebew	Kibbäbäw	ክበበው	Surround him!, encircled him!
Kefetew	Kifätäw	ክፈተው	Open him!, unlock him!
Lawgaw	Lawgaw	ለውጋው	May I talk to him!
Warkaw	Warkaw	ዋርካው	His sycamore

Όλα αυτά τα ονόματα με την ίδια κατάληξη (σε δύο, ανεξήγητες με βάση τα συγκεκριμένα, παραλλαγές -a/-e) έχουν προφανώς κάτι κοινό στη σημασία τους: την αντωνυμία του τρίτου προσώπου στο αρσενικό γένος, όταν η αντωνυμία αυτή δεν βρίσκεται σε θέση υποκειμένου/δράστη, αλλά αντικειμένου/δέκτη (« him/to him/with him/of him κ.λπ. Στις κλιτές γλώσσες όπως η ελληνική, θα λέγαμε: «όταν η αντωνυμία αυτή βρίσκεται σε οποιαδήποτε πλάγια πτώση (oblique case), δηλ. οποιαδήποτε άλλη πτώση εκτός από την ονομαστική». Προς το παρόν, ας υποθέσουμε λοιπόν ότι αυτή η κοινή κατάληξη -ew/-aw αποτελεί γραμματικό επίθημα (μόρφημα) που δηλώνει το τρίτο αρσενικό σε θέση μη υποκειμένου². Ωστόσο, αυτή η παραλλαγή -ew/-aw δεν φαίνεται να εξηγείται από τα φωνητικά χαρακτηριστικά των συμφραζομένων, καθώς δεν υπάρχει ένα μοτίβο (pattern), κάποια κανονικότητα που θα δικαιολογούσε μια την εμφάνιση του -a- και μια του -e- Αλλά ας αφήσουμε κατά μέρος αυτή την απορία, κι ας εξερευνήσουμε ακόμη λίγο τους πίνακες αναζητώντας ενδείξεις.

Εντοπίζουμε λοιπόν στοιχεία που παρουσιάζουν μια άλλη κοινή, εκ πρώτης όψεως, κατάληξη έχοντας παράλληλα και κάτι κοινό στη σημασία τους:

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

² Καθώς το παρόν άρθρο δεν είναι μορφολογική ανάλυση για επιστημονικούς σκοπούς, οι όροι που χρησιμοποιώ εδώ για να ονομάσω τις μορφολογικές κατηγορίες είναι περιγραφικοί και όχι δόκιμοι γλωσσολογικοί όροι.

Akalate	Akalate	አካላቴ	My body
Ambaye	Ambayé	አምባይ	My fortress
Degafe	Digafé	ድጋፊ	My support
Kelelaye	Kälälaye	ክላላይ	My cover, my screen, my refuge
Telaye	T'īlayé	ጥላይ	My shadow
Tesfaye	Täsfayé	ተስፋይ	My hope
Warkaye	Warkaye	ዋርካይ	My sycamore

Όπως δείχνει η στήλη της σημασίας, η αντωνυμία που εμπεριέχουν αυτή τη φορά τα ονόματα δηλώνει το πρώτο πρόσωπο του ενικού και αφορά πάλι τη συντακτική θέση του μη υποκειμένου (δηλ. όλες τις πλάγιες πτώσεις, *my/to me/for me/with me κ.λπ.*). Φαίνεται λοιπόν ότι στα αμχαρικά, οι αντωνυμίες δηλώνονται με τρόπο συγκολλητικό (*agglutination*), δηλαδή με την προσθήκη γραμματικών επιθημάτων (*suffixes*) στο τέλος των ονομάτων. Εν προκειμένω, υποθέτουμε ότι η αντωνυμία του πρώτου προσώπου δηλώνεται με το επίθημα – *e/-ye* και Ξαφνικά, παρατηρούμε ότι αυτή η φωνητική παραλλαγή του επιθήματος εξηγείται απολύτως από τα συγκείμενα:

- –e όταν προηγείται σύμφωνο: Akalat-e, Degaf-e, και
- –ye όταν προηγείται φωνήεν (το ημίφωνο -y- εμφανίζεται προφανώς για να αποτρέψει τη χασμωδία στην ακολουθία a-e): Tela-ye, Tesfa-ye

Σε μορφολογικό επίπεδο, μπορούμε να απεικονίσουμε τη δομή αυτών των ονομάτων ως εξής:

- ΙΡΙΖΑ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ–eI με δύο φωνητικές παραλλαγές, -e & -ye

Συνήθως όμως η μορφολογική δομή είναι ενιαία και συνεκτική για όλες τις περιπτώσεις μιας κατηγορίας. Πώς λοιπόν συνδέεται η παραπάνω ανάλυση για το πρώτο πρόσωπο με την κατάληξη -ew/-aw του τρίτου προσώπου και την ανεξήγητη παραλλαγή της; Και πώς επιτέλους προφέρεται το όνομα του Αιθίοπα υπουργού;

Συνεχίζοντας λοιπόν την γλωσσική περιήγηση, ο φακός του Σέρλοκ εντοπίζει νέα στοιχεία, που στην αρχή, καθώς εστιαζόμασταν στην κατάληξη ew/-aw, είχαν περάσει απαρατήρητα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 3

Alemu	Alämu	አለሙ	His world
Bamlaku	Bamlaku	በምላኩ	By his God
Bedelu	Bäddīlu	በድሉ	By his luck, by his destiny
Gedebu	Gädäbu	ገደቡ	His barrier, his dam
Maeragu	Ma'iragu	ማእረጉ ማዕረጉ	His rank
Teameru	Tä'ammīru	ተአምሩ	His miracle, his marvel

Όπως φαίνεται από τη στήλη της σημασίας, έχουμε και πάλι να κάνουμε με την αντωνυμία του τρίτου αρσενικού σε θέση μη υποκειμένου, όπως και στον Πίνακα 1. Η διαφορά όμως σε σχέση με τον Πίνακα 1 είναι ότι στη στήλη του ονόματος το επίθημα δεν φαίνεται να είναι το ίδιο: αντί για -ew/-aw εδώ έχουμε ένα απλό φωνήεν -u. Αυτή η κατάληξη αλλάζει τα δεδομένα: στην πραγματικότητα, το επίθημα που δηλώνει το τρίτο αρσενικό πρόσωπο σε θέση μη υποκειμένου δεν είναι -ew/-aw (όπως λανθασμένα υποθέσαμε στην αρχή με βάση τα στοιχεία του Πίνακα 1), με τα φωνήεντα e / a σε μια, φαινομενικά, τυχαία παραλλαγή (αυτό και μόνο δείχνει ότι κάτι δεν πάει καλά με την υπόθεσή μας...). Η πραγματική κατάληξη, κοινή στον Πίνακα 1 και στον Πίνακα 3, είναι:

- -u, όταν προηγείται σύμφωνο, π.χ. Alem-u, Bamlak-u, Teamer-u και
- -w, όταν προηγείται φωνήεν, π.χ. Gebeya-w, Kagne-w, Warka-w

Στην πρώτη περίπτωση, το -u είναι ένα πλήρες συλλαβικό φωνήεν, ενώ στη δεύτερη, το ίδιο φωνήεν, όταν ακολουθεί άλλο, χάνει τη συλλαβική του αξία και μετατρέπεται σε ημίφωνο. Έχουμε δηλαδή ένα [-ου] το οποίο συνεκφέρεται στην ίδια συλλαβή με το προηγούμενο φωνήεν, όπως το -η στην ελληνική λέξη αηδόνι [a'iðo'ni]. Π.χ. ΓΟΥΑΡΚΑ^{ογ}, ΚΕΜΠΕΜΠΕ^{ογ3}.

Άρα, το όνομα του Αιθίοπα υπουργού μεταγράφεται με ελληνικούς χαρακτήρες «ΑΝΤΑΡΓΚΑΤΣΕΟΥ»⁴

Ας συμβολίσουμε λοιπόν το μόρφημα αυτό⁵ – με τις δύο φωνητικές εκδοχές του ανάλογα με τα συμφραζόμενα – ως l-ul, και ας συνοψίσουμε τις μέχρι τώρα γνώσεις μας για την αμχαρική μορφολογία:

- l-el αντωνυμία πρώτου προσώπου σε θέση μη υποκειμένου
 - [e] όταν προηγείται σύμφωνο
 - [je] όταν προηγείται φωνήεν
- l-ul αντωνυμία τρίτου προσώπου σε θέση μη υποκειμένου
 - [u] όταν προηγείται σύμφωνο
 - [wu] → [w]

Και στις δύο περιπτώσεις, κατά την εκφορά (δηλ. σε φωνητικό επίπεδο) εμφανίζεται ημίφωνο μεταξύ του τελικού φωνήεντος της ονοματικής ρίζας και του μορφήματος l-el και l-ul. Το ημίφωνο αυτό παίρνει τα φωνητικά χαρακτηριστικά του μορφήματος, δηλ. γίνεται το πρόσθιο ημίφωνο [j] μπροστά από το πρόσθιο μη στρογγυλό φωνήεν /e/ → [je] και το οπίσθιο ημίφωνο [w] μπροστά από το οπίσθιο στρογγυλό φωνήεν /u/ → [wu]. Στην περίπτωση όμως του τρίτου προσώπου l-ul, φαίνεται πως οι ομιλητές δεν επέλεξαν, για λόγους ευκολίας στην άρθρωση, να

³ Δεν μπορώ εδώ να προτείνω πραγματική φωνητική μεταγραφή των λέξεων, καθώς δεν έχω κανένα ηχητικό στοιχείο για την πραγματική προφορά των λέξεων αυτών. Οι αγκύλες της φωνητικής απεικόνισης στη συνέχεια του κειμένου αποσκοπούν απλά στη διευκόλυνση της ανάγνωσης.

⁴ Το όνομα γράφεται επί τούτου με κεφαλαία, καθώς αγνοούμε παντελώς αν υπάρχει τόνος (tonic accent) ή μελωδικοί τόνοι, και πού βρίσκεται/-ονται.

⁵ Θα μπορούσα επίσης να πω και «το φώνημα» αυτό, καθώς εδώ προφανώς πρόκειται για το φώνημα /u/ με δύο φωνητικές παραλλαγές. Στη συγκεκριμένη περίπτωση, φώνημα και μόρφημα συμπίπτουν. Επειδή όμως η προσέγγισή μας είναι μορφολογική (γραμματική), επιλέγω το δεύτερο.

εκφέρουν πλήρως την ακολουθία [wu], η οποία θα μας έδινε ονόματα όπως Agedewu, Agbawu, αλλά τη συντόμευσαν, κρατώντας απλά ένα ημίφωνο στο τέλος των λέξεων: Agedew, Agbaw.

Υπάρχει όμως κάτι άλλο που δεν έχουμε ακόμα εξηγήσει.....Το όνομα του Αιθίοπα υπουργού, Andargachew, δεν μεταφράζεται ως «ένωσέ τον, ενοποίησέ τον», αλλά ως «ένωσέ τους, ενοποίησέ τους». Η αντωνυμία του τρίτου αρσενικού προσώπου δηλαδή είναι στον πληθυντικό. Μήπως παραβλέψαμε κάτι στην πορεία; Ξαφνικά, ο φακός του Σέρλοκ εντοπίζει μερικά άλλα ονόματα:

ΠΙΝΑΚΑΣ 4

Dagnachew	Daññaččäw	ዳኛቸው	Arbitrate them! Judge them!
Kefargachew	Käffargaččäw	ከፋርጋቸው	Lift them up! Elevate them!
Endeserachew	Īnda sīraččäw	እንደ ሥራቸው	According to their work
Yednek'achew	Yidnäk'áččäw	ይድነቃቸው	May it astonish them!

Κατά πως φαίνεται, το κοινό μεταξύ αυτών των τεσσάρων ονομάτων και του Andargachew, είναι, αυτή τη φορά, όχι η απλή κατάληξη-w l-ul, αλλά μια σύνθετη κατάληξη, αποτελούμενη από την ακολουθία:

- -ache-w

Νομίζω ότι μπορούμε, χωρίς μεγάλο κίνδυνο λάθους, να συναγάγουμε το συμπέρασμα ότι εδώ πρόκειται για την συγκόλληση δύο μορφημάτων, το πρώτο εκ των οποίων δηλώνει τον πληθυντικό (κάποιου είδους πληθυντικό), και εμφανίζεται με τη μορφή ενθήματος (infix). Η δομή των ονομάτων αυτών είναι λοιπόν:

- ΙΡΙΖΑ ΤΟΥ ΟΝΟΜΑΤΟΣ–πληθυντικός–3ο πρόσωπο αρσενικό μη υποκείμενο!
- ANDARG–ache–w

Ο αρχικός μας γρίφος λοιπόν λύθηκε.....αν επιστρέψουμε όμως στο σημείο εκκίνησης της περιπλάνησής μας, μας περιμένουν κι άλλα μονοπάτια γλωσσικών εξερευνήσεων: στην ουσία, το ερώτημα του συναδέλφου σχετικά με τον τρόπο ανάγνωσης και μεταγραφής του ονόματος του Αιθίοπα υπουργού –δηλ. ο τρόπος ανάγνωσης και μεταγραφής όλων των ξένων ονομάτων σε λατινικούς χαρακτήρες– είναι ένας από τους χρόνιους πονοκεφάλους της μεταφραστικής μας κοινότητας. Αλλά ας ακολουθήσουμε αυτό το δύσβατο μονοπάτι στην επόμενη εξόρμησή μας!

ΓΛΩΣΣΑ

Ο καθ' ου ή ο καθού;

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗ

1. Εισαγωγή

Σκοπός του παρόντος άρθρου είναι η διατύπωση πρότασης για τον τρόπο γραφής των όρων *καθ' ου (καθού)*¹, *καθ' ης (καθής)* και *καθ' ων (καθών)*. Οι όροι αυτοί, πολύ γνωστοί στους παροικούντες την ελληνόφωνη νομική Ιερουσαλήμ, ξενίζουν τους μη νομικούς, γιατί δεν χρησιμοποιούνται καθόλου στη γενική γλώσσα. Αποτελούν απολιθώματα μιας εποχής κατά την οποία στη νομική ορολογία και φρασεολογία κυριαρχούσε η καθαρεύουσα και, σε μερικές περιπτώσεις, ακόμη και η αρχαϊζουσα γλώσσα. Ωστόσο, παρά την επίσημη υιοθέτηση της δημοτικής στο σύνολο του δημόσιου τομέα μετά τη μεταπολίτευση (αρχικά στον χώρο της εκπαίδευσης και μετά από λίγα χρόνια και στους άλλους χώρους, συμπεριλαμβανομένου του χώρου της δικαιοσύνης), οι εν λόγω όροι εξακολουθούν να χρησιμοποιούνται ευρύτατα στη δικαστηριακή, τη δικηγορική αλλά και τη νομοθετική πρακτική τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Κύπρο.

2. Σε τι ακριβώς συνίστανται αυτοί οι όροι;

Καταρχάς, είναι προφανές ότι οι όροι αυτοί αποτελούνται από δύο λέξεις. Η πρώτη λέξη είναι η πρόθεση *κατά* και η δεύτερη η γενική της αναφορικής αντωνυμίας *ος, η, ο* (που σημαίνουν: ο οποίος, η οποία, το οποίο), στο αντίστοιχο γένος και τον αντίστοιχο αριθμό. Η τροπή του *κατά* σε *καθ'* οφείλεται, όπως είναι επίσης προφανές, στην έκθλιψη του ληκτικού *α* και στη μετατροπή του *τ* σε *θ* λόγω του γεγονότος ότι η εν λόγω αναφορική αντωνυμία δασυνόταν. Έτσι, οι εν λόγω όροι μπορούν να εμφανιστούν με τους ακόλουθους τύπους:

Ενικός αριθμός:

- αρσενικό: ο καθ' ου (καθού), του καθ' ου (καθού), τον καθ' ου (καθού)
- θηλυκό: η καθ' ης (καθής), της καθ' ης (καθής), την καθ' ης (καθής)
- ουδέτερο: το καθ' ου (καθού), του καθ' ου (καθού), το καθ' ου (καθού)

Πληθυντικός αριθμός:

- αρσενικό: οι καθ' ων (καθών), των καθ' ων (καθών), τους καθ' ων (καθών)
- θηλυκό: οι καθ' ων (καθών), των καθ' ων (καθών), τις καθ' ων (καθών)
- ουδέτερο: τα καθ' ων (καθών), των καθ' ων (καθών), τα καθ' ων (καθών).

¹ Στα πρώτα τέσσερα σημεία του παρόντος άρθρου χρησιμοποιούνται και οι δύο τρόποι γραφής των υπό εξέταση όρων. Στα παραδείγματα διατηρείται ο τρόπος με τον οποίο είναι γραμμένοι στα αντίστοιχα έργα ή έγγραφα.

Η σημασία των όρων αυτών είναι επίσης προφανής. Ο όρος *καθ' ου* (*καθού*) σημαίνει *αυτός* (ή *αυτό*) (ή *εκείνος*) (ή *εκείνο*) *κατά του οποίου*. ο όρος *καθ' ης* (*καθής*) σημαίνει *αυτή* (ή *εκείνη*) *κατά της οποίας*. και ο όρος *καθ' ων* (*καθών*) σημαίνει *αυτοί* (ή *εκείνοι*) [(ή *αυτές*) (ή *εκείνες*) - (ή *αυτά*) (ή *εκείνα*)] *κατά των οποίων*. Ο *καθ' ου* (*καθού*) μπορεί να είναι φυσικό ή νομικό πρόσωπο αρσενικού (γραμματικού) γένους (π.χ. ένας πολίτης, ένας οργανισμός κ.λπ.), η *καθ' ης* (*καθής*) μπορεί να είναι φυσικό ή νομικό πρόσωπο θηλυκού (γραμματικού) γένους (π.χ. η Επιτροπή, μια εταιρεία κ.λπ.) και το *καθ' ου* (*καθού*) μπορεί να είναι φυσικό ή νομικό πρόσωπο ουδέτερου (γραμματικού) γένους (π.χ. το Κοινοβούλιο, το Συμβούλιο κ.λπ.).

Στην πράξη, οι εν λόγω όροι εμφανίζονται με τρεις μορφές:

- *μόνοι τους* (σκέτοι). παράδειγμα (από το άρθρο 45 του κανονισμού διαδικασίας του Γενικού Δικαστηρίου): *Το δικόγραφο της προσφυγής επιδίδεται στον καθού*. Πρόκειται, όπως επισημαίνει ο Παναγιώτης Κριμπάς² για φαινόμενο ουσιαστικοποίησης εμπρόθετων αναφορικών αντωνυμιών³.
- *συνοδευόμενοι από μνεία της σχετικής δικονομικής πράξης ή ενέργειας*. παράδειγμα [από το άρθρο 955 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας (ΚΠολΔ)]: *Αντίγραφο ή περίληψη της κατασχετήριας έκθεσης, η οποία περιλαμβάνει το ονοματεπώνυμο του υπέρ ου και του καθ' ου η εκτέλεση, τον εκτελεστό τίτλο,...*
- *ως επιθετικοί προσδιορισμοί, συνοδευόμενοι από το φυσικό ή νομικό πρόσωπο κατά του οποίου στρέφεται η δικονομική ή άλλη πράξη ή ενέργεια*: *ο καθ' ου (καθού) δήμος, η καθ' ης (καθής) εταιρεία κ.λπ.*

Είναι προφανές ότι και στις τρεις περιπτώσεις οι όροι χρησιμοποιούνται ελλειπτικά, αφού παραλείπονται σημαντικοί όροι της πρότασης. Πράγματι, στην πρώτη περίπτωση η πλήρης πρόταση θα ήταν: *Το δικόγραφο της προσφυγής επιδίδεται σ' αυτόν κατά του οποίου στρέφεται η προσφυγή*, στη δεύτερη: *Αντίγραφο ή περίληψη της κατασχετήριας έκθεσης, η οποία περιλαμβάνει το ονοματεπώνυμο αυτού υπέρ του οποίου και αυτού κατά του οποίου επισπεύδεται (γίνεται ή στρέφεται) η εκτέλεση, τον εκτελεστό τίτλο,...* και στην τρίτη: *ο δήμος κατά του οποίου στρέφεται... ή η εταιρεία κατά της οποίας στρέφεται...*

Σημειώνεται ότι στην περίπτωση της δεύτερης, «διευρυμένης» μορφής των εν λόγω όρων υπάρχουν πολλές επιμέρους περιπτώσεις:

² Προς μια γραμματική της Νεοελληνικής Νομικής Γλώσσας, 10ο Συνέδριο «Ελληνική Γλώσσα και Ορολογία», Αθήνα, 12-14 Νοεμβρίου 2015.

³ Ανάλογες επισημάνσεις γίνονται και στο βιβλίο *Νομική Γλώσσα, Νομική Ορολογία - Θεωρία και Πράξη*, των Κώστα Βαλεοντή και Παναγιώτη Κριμπά.

Ο καθ' ου (καθού) [η καθ' ης (καθής) το καθ' ου (καθού) οι καθ' ων (καθών) τα καθ' ων (καθών)]	η αίτηση (άρθρο 662 Δ ΚΠολΔ) η διαταγή (άρθρο 662 ΣΤ ΚΠολΔ) η ανακοπή (άρθρο 662 Ζ ΚΠολΔ) η κατάσχεση η προσφυγή η επίδοση η απαλλοτρίωση η παρέμβαση η εγγύηση το παράπονο (Κύπρος) κ.λπ.
--	---

Αυτοί οι όροι δεν χρησιμοποιούνται σε περίπτωση αγωγής (διότι στην περίπτωση της αγωγής ο «καθ' ου» ή «καθού» ονομάζεται εναγόμενος), έφεσης (διότι στην περίπτωση της έφεσης ο «καθ' ου» ή «καθού» ονομάζεται εφεσίβλητος) και αναίρεσης (διότι στην περίπτωση της αναίρεσης ο «καθ' ου» ή «καθού» ονομάζεται αναιρεσίβλητος).

3. Η χρήση των υπό εξέταση όρων στην ελληνική νομική πρακτική⁴

Όπως προαναφέρθηκε, μετά την επίσημη καθιέρωση της δημοτικής και στον χώρο της δικαιοσύνης, δρομολογήθηκε διαδικασία μεταγλώττισης των σπουδαιότερων κωδίκων στη δημοτική. Η αρχή έγινε με τον Αστικό Κώδικα και ακολούθησαν στη συνέχεια και άλλοι βασικοί κώδικες: ο Κώδικας Πολιτικής Δικονομίας, ο Κώδικας Ποινικής Δικονομίας, ο Ποινικός Κώδικας κ.λπ. Αποτέλεσμα της μεταφοράς των εν λόγω κωδίκων στη δημοτική ήταν, μεταξύ άλλων, ο, σε μεγάλο βαθμό, εξοβελισμός των όρων που αποτελούν αντικείμενο του παρόντος σημειώματος από αυτούς. Για παράδειγμα, η παράγραφος 1 του άρθρου 972 του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας, που στην προηγούμενη –λογιότερη– μορφή της είχε ως εξής:

Οι δανεισταί του καθ' ου η εκτέλεσις δικαιούνται να αναγγείλουν την απαίτησίν των. Η αναγγελία επιδίδεται προς τον επί του πλειστηριασμού υπάλληλον και τον υπέρ ου και τον καθ' ου η εκτέλεσις...

απέκτησε την ακόλουθη νέα, δημοτικότερη μορφή:

Οι δανειστές εκείνου κατά του οποίου έγινε η εκτέλεση έχουν δικαίωμα να αναγγείλουν την απαίτησή τους. Η αναγγελία επιδίδεται στον υπάλληλο του πλειστηριασμού, σε εκείνον υπέρ του οποίου γίνεται και σε εκείνον κατά του οποίου στρέφεται η εκτέλεση...

Τέτοια παραδείγματα υπάρχουν άφθονα.

Ωστόσο, παρά την προσπάθεια για εξοβελισμό των υπό εξέταση όρων από τους κώδικες, κάποιοι όροι, σε κάποια άρθρα, «διασώθηκαν», ενώ σε μερικές περιπτώσεις προστέθηκαν σε μεταγενέστερες τροποποιήσεις των κωδίκων (στον ΚΠολΔ ο καθ' ου εμφανίζεται πάνω από 15 φορές). Πάντως, το αναμφισβήτητο γεγονός είναι ότι οι όροι αυτοί, όπως προαναφέρθηκε, εξακολούθησαν να χρησιμοποιούνται ευρύτατα σε νομοθετικές και κανονιστικές πράξεις, σε

⁴ Οι επισημάνσεις που γίνονται στο σημείο αυτό ισχύουν σε μεγάλο βαθμό και για την αντίστοιχη κυπριακή πρακτική.

δικαστικές αποφάσεις, σε κάθε είδους δικόγραφα κ.λπ., προφανώς επειδή η πρακτική τους χρησιμότητα θεωρείται σημαντική, καθώς εξυπηρετεί την αναγκαία πυκνότητα και οικονομία του νομικού λόγου. Ενδεικτικά, θα μπορούσαν να αναφερθούν τα ακόλουθα δύο παραδείγματα:

Ο πρόσφατος νόμος 4684 του 2020 [Κύρωση της από 30.3.2020 Π.Ν.Π. «Μέτρα αντιμετώπισης της πανδημίας του κορωνοϊού COVID-19 και άλλες κατεπείγουσες διατάξεις» (Α' 75) και άλλες διατάξεις] ορίζει, στο στοιχείο β) του άρθρου 17 τα εξής:

β) Στη δήλωση της περίπτωσης α', που υπογράφεται από τον πληρεξούσιο δικηγόρο του καθ' ου η αίτηση, επισυνάπτεται η έγγραφη συναίνεση του καθ' ου στην αιτούμενη προσημείωση ή του τρίτου κυρίου του ακινήτου, με βεβαίωση του γνησίου της υπογραφής τους από τον πληρεξούσιο δικηγόρο του καθ' ου.

Σε πρόσφατη απόφαση του Τμήματος Ναυτικών Διαφορών του Μονομελούς Πρωτοδικείου Πειραιά αναφέρονται, μεταξύ άλλων, τα εξής:

Από τις υπ' αριθ. ... και ... εκθέσεις επίδοσης του δικαστικού επιμελητή ..., προκύπτει ότι ακριβές αντίγραφο της ανακοπής ... επιδόθηκε νόμιμα και εμπρόθεσμα στους δεύτερο και τρίτη των καθ' ων η ανακοπή.

Και επίσης:

...ο υπάλληλος του πλειστηριασμού ... κατέταξε τους καθ' ων η ανακοπή ως εξής: Α) την πρώτη καθ' ης προνομιακά και οριστικά στην πρώτη τάξη ναυτικών προνομίων του άρθρου 205 περ. α' ΚΙΝΔ, για το ποσό των 2.258,54 ευρώ, Β) τον δεύτερο καθ' ου τυχαία και προνομιακά στη δεύτερη τάξη ναυτικών προνομίων του άρθρου 205 περ. α' ΚΙΝΔ για το ποσό των 11.600 ευρώ,

Ακριβώς λόγω της αναμφισβήτητα ευρύτατης -ακόμη- χρήσης των όρων αυτών, πολλοί νομικοί θεωρούν εκ του αποτελέσματος άστοχο και αντιπαραγωγικό τον εξοστρακισμό τους από τους κώδικες. Έτσι, ο Θεόδωρος Γ. Ψυχογιός, νομικός σύμβουλος του κράτους, στο άρθρο του *Δημοτική Γλώσσα και Νομική Επιστήμη*⁵ αναφέρει τα εξής:

Ένα, επίσης, εύλωπτο παράδειγμα άστοχης και, εν τέλει, αναποτελεσματικής αντικατάστασης νομικού όρου αποτελεί και η περίπτωση του όρου «καθ' ου» (ή «καθού»), κυρίως, στα περί αναγκαστικής εκτελέσεως άρθρα του Κώδικα Πολιτικής Δικονομίας. Έτσι, παρά την αντικατάσταση του όρου αυτού με τη σχοινοτενή φράση «εκείνος κατά του οποίου στρέφεται η εκτέλεση» (π.χ. άρθρο 941 ΚΠολΔ), είναι γεγονός ότι στη δικηγορική και δικαστηριακή πρακτική δεν έπαψε ποτέ να χρησιμοποιείται ο εδραιωμένος και πυκνός όρος «καθού», παρά την προέλευσή του από την αρχαϊζουσα.

Στην ίδια κατεύθυνση κινούνται και πολλοί άλλοι νομικοί συγγραφείς.

⁵ <https://lawnet.gr/law-news/dimotiki-glossa-nomiki-epistimi/>

Όσον αφορά τον τρόπο γραφής των υπό εξέταση όρων στα ελληνικά νομικά έγγραφα, διαπιστώνεται γενικά ότι ακολουθούνται και οι δύο πιθανές γραφές, χωρίς αυτή η ανομοιογένεια να (φαίνεται να) ενοχλεί ιδιαίτερα κανέναν. Στις δικαστικές αποφάσεις φαίνεται να επικρατεί η περιφραστική (με δύο λέξεις) γραφή, αλλά στα πανεπιστημιακά εγχειρίδια, στα άρθρα που δημοσιεύονται σε νομικά περιοδικά και σε δικηγορικά δικόγραφα ακολουθούνται και οι δύο γραφές, ανάλογα με την προτίμηση του εκάστοτε συντάκτη.

4. Η χρήση των υπό εξέταση όρων στην ενωσιακή πρακτική

Οι υπό εξέταση όροι χρησιμοποιούνται ευρέως στην ενωσιακή πρακτική, ιδίως, όπως είναι αναμενόμενο, από το Δικαστήριο της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ο όρος καθού απαντά στον κανονισμό διαδικασίας τόσο του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης όσο και του Γενικού Δικαστηρίου, ενώ τόσο αυτός όσο και οι άλλοι υπό εξέταση όροι κάνουν πολύ συχνά την εμφάνισή τους στις αποφάσεις αυτών των δικαιοδοτικών οργάνων. Εμφανίζονται επίσης σε έγγραφα του Συμβουλίου, του Κοινοβουλίου και της Επιτροπής (π.χ. στα έγγραφα που δημοσιεύονται στη διαδικτυακή πύλη της ευρωπαϊκής ηλεκτρονικής δικαιοσύνης, στην πρόσφατη συμφωνία αποχώρησης του Ηνωμένου Βασιλείου από την Ένωση κ.λπ.) αλλά και σε έγγραφα άλλων οργάνων. Όσον αφορά τον τρόπο γραφής των υπό εξέταση όρων στα ενωσιακά έγγραφα, μπορεί να λεχθεί ευθύς εξαρχής ότι ισχύει περίπου ό,τι και στην ελληνική πρακτική: δεν ακολουθείται από όλους ενιαία γραμμή. Στο επόμενο σημείο θα δούμε λεπτομερέστερα πώς χρησιμοποιούνται αυτοί οι όροι στην ενωσιακή πρακτική και, σε συνδυασμό με την εν λόγω ανάλυση, θα διατυπωθεί πρόταση για τον τρόπο γραφής τους.

5. Πρόταση για τον τρόπο γραφής των σχετικών όρων

Όπως προκύπτει από όσα έχουν αναφερθεί μέχρι τώρα, υπάρχει μεν ευρεία συμφωνία στους νομικούς κύκλους για την ανάγκη να υπάρχουν οι υπό εξέταση όροι στο γλωσσικό νομικό οπλοστάσιο, αλλά δεν υπάρχει συμφωνία για τον τρόπο γραφής τους. Κάποιοι επιλέγουν τη μονολεκτική γραφή και κάποιοι άλλοι την περιφραστική, δηλαδή με δύο λέξεις που χωρίζονται με διάστημα, χωρίς να τονίζεται καμία, και με την πρώτη να έχει στο τέλος της απόστροφο. Η γραφή με δύο λέξεις, με απόστροφο στο τέλος της πρώτης αλλά χωρίς διάστημα, είναι λανθασμένη -γιατί στα ελληνικά μετά την απόστροφο πρέπει πάντοτε να υπάρχει διάστημα- και δεν θα μας απασχολήσει στο παρόν σημείωμα· επίσης εντελώς λανθασμένος είναι, στην περίπτωση της περιφραστικής γραφής, ο τονισμός της δεύτερης λέξης, π.χ. καθ' ής.

Ας ξεκινήσουμε με τον τρόπο γραφής των υπό εξέταση όρων στα κυριότερα λεξικά της νεοελληνικής.

Στο Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας του Γ. Μπαμπινιώτη οι όροι αυτοί δεν υπάρχουν ούτε ως αυτοτελή λήμματα ούτε ως επιμέρους λήμματα στα λήμματα *ος, η, ο* ή *κατά*.

Στο Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη οι όροι αυτοί δεν υπάρχουν ούτε ως αυτοτελή λήμματα ούτε στο λήμμα *κατά*. Ωστόσο, στο λήμμα *ος, η, ο* λημματογραφείται, μεταξύ άλλων εκφράσεων, και το *καθ' ου*, με την ερμηνεία *εναντίον του οποίου*.

Στο Χρηστικό Λεξικό της Νεοελληνικής Γλώσσας της Ακαδημίας Αθηνών οι όροι αυτοί δεν υπάρχουν ως αυτοτελή λήμματα, αλλά στο λήμμα *ος, η, ο* υπάρχει το επιμέρους λήμμα *ο καθ' ου / η καθ' ης*, με τον εξής ορισμό: (NOM.) (για φυσικό ή νομικό πρόσωπο) κατά του οποίου στρέφεται κάθε είδους δικόγραφο ή διαδικαστική πράξη: *Κατάσχεση της περιουσίας του καθ' ου. Καταδικάζεται η καθ' ης η αίτηση εταιρεία.*

Δηλαδή, τα εν λόγω λεξικά προκρίνουν την περιφραστική γραφή.

Στην Ευρωπαϊκή Ένωση, ενώ η Επιτροπή, το Συμβούλιο και το Κοινοβούλιο, δεν φαίνεται να τάσσονται αναφανδόν υπέρ της μίας ή της άλλης γραφής, το Δικαστήριο έχει σαφέστατα επιλέξει (τουλάχιστον από μια εποχή και μετά) τη μονολεκτική γραφή. Αυτή ακολουθείται στους κανονισμούς διαδικασίας του Δικαστηρίου της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του Γενικού Δικαστηρίου και αυτή χρησιμοποιείται επίσης στις αποφάσεις των εν λόγω δικαιοδοτικών οργάνων. Μάλιστα, στον «Οδηγό [του Δικαστηρίου] για τη σύνταξη» [και (έμμεσα) στις έγγραφες οδηγίες του προς τους μεταφραστές - εξωτερικούς συνεργάτες του] επισημαίνεται ότι:

«Γράφουμε “καθού/καθών” και όχι “καθ' ου/καθ' ων” (χωρίς απόστροφο)».

Στην ΙΑΤΕ υπάρχουν αρκετά σχετικά δελτία τα οποία περιλαμβάνουν, μεταξύ άλλων όρων, και τον όρο *καθ' ου* ή *καθού*. Τα περισσότερα δελτία υιοθετούν τη μονολεκτική γραφή, πράγμα λογικό, αφού τα δελτία αυτά προέρχονται από το Δικαστήριο, το οποίο, όπως είπαμε, χρησιμοποιεί συστηματικά αυτή τη γραφή.

Ωστόσο, στο δελτίο τυποποίησης ορολογίας 2005-022, που εγκρίθηκε από την Ομάδα Τυποποίησης Ορολογίας (ΟΤΟ) στις 8/4/2005, ο αγγλικός όρος *defendant* (στα γαλλικά: *partie défenderesse*) τυποποιήθηκε με τις αποδόσεις 1) *καθ' ου* (η προσφυγή) και 2) *εναγόμενος*. Το δελτίο αναφέρει τα αντίστοιχα δελτία της ΙΑΤΕ για τον όρο *defendant*, αναφέροντας ότι οι αποδόσεις που υιοθετήθηκαν σ' αυτά είναι: *καθού* (CJEC-605), (CdT-51247), (COM-1133613), *εναγόμενος* (EP-158168), *καθ' ού*⁶ (Council-846133).

Οι περισσότεροι νομικοί συγγραφείς και μελετητές του νομικού λόγου που ασχολήθηκαν με το θέμα αυτό τάσσονται εναντίον της μονολεκτικής γραφής των εν λόγω όρων. Μάλιστα, όπως αναφέρουν οι Katerina T. Frantzi και Konstantina Vadasi⁷, ο κορυφαίος Έλληνας συνταγματολόγος Αριστόβουλος Μάνεσης χαρακτηρίζει τα λεκτικά συντάγματα αυτού του είδους «κακόγουστα γλωσσικά κατασκευάσματα»⁸. Και επισημαίνουν ότι η άποψή του είναι να κρατηθούν όλες οι περιπτώσεις αυτών των συνταγμάτων γραμμένες με περισσότερες από μία λέξεις, καθώς υπάρχει περίπτωση να προκαλέσουν νοηματική σύγχυση. Προσθέτουν ακόμη ότι ο (αρεοπαγίτης) Αργύριος Σταυράκης⁹, αν και λιγότερο αξιολογικός και περισσότερο περιγραφικός του φαινομένου, επισημαίνει τη δυσκολία των συγγραφέων να είναι συνεπείς στα κείμενά τους ως προς το θέμα αυτό και υπογραμμίζει, σε κάθε περίπτωση, περιπτώσεις

⁶ Φυσικά, η απόδοση αυτή, με τον τόνο στο ου, είναι προφανώς λανθασμένη.

⁷ Katerina T. Frantzi & Konstantina Vadasi, *Λεκτικά συντάγματα στον νομικό λόγο των τραπεζικών συμβάσεων: θέματα ασυνέπειας στην ορθογραφία*, Journal of Foreign Languages, Cultures and Civilizations June 2017, Vol. 5, No. 1, σ. 4-17.

⁸ Μάνεσης, Αρ. (1999). Η νεοελληνική γλώσσα στη νομική επιστήμη. Αθήνα: Προσκήνιο, σ. 59.

⁹ Σταυράκης, Α. (1995 & 2010). Νεοελληνική νομική γλώσσα και ορολογία. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σ. 58.

μονολεκτικών συνταγμάτων οι οποίες μπορεί να προξενήσουν ασυνταξίες, π.χ. η γραφή των *καθ' ου ως καθού*, και *περί ου ως περιού*, πράγμα που σημαίνει την αποδοχή γενικεύσεων που δεν λαμβάνουν υπόψη το γένος ή τον αριθμό του προσδιοριζόμενου όρου, όπως *καθ' ης, καθ' ων* κ.λπ. ή *περί ης, περί ων* κ.ά.¹⁰

Με βάση τα προεκτεθέντα, η πρότασή μου για τον τρόπο γραφής των υπό εξέταση όρων έχει ως εξής:

Όσον αφορά την περίπτωση κατά την οποία οι όροι αυτοί δεν εμφανίζονται μόνοι τους, αλλά συνοδεύονται από μνεία της σχετικής δικονομικής ή άλλης πράξης ή ενέργειας, θεωρώ ότι πρέπει να υιοθετηθεί οπωσδήποτε η περιφραστική γραφή. Η αντίθετη λύση θα οδηγούσε σε ανυπόφορο σολοικισμό. Ας πάρουμε τη φράση: *Το δικόγραφο επιδίδεται στον καθ' ου (καθού) η προσφυγή*. Αν γράψουμε τον *καθ' ου* μονολεκτικά (*καθού*), ως ουσιαστικοποιημένη εμπρόθετη αναφορική αντωνυμία, και θελήσουμε να κάνουμε συντακτική ανάλυση για να διαπιστώσουμε τις συντακτικές σχέσεις μεταξύ των επιμέρους όρων αυτής της πρότασης, θα καταλήξουμε σε τραγελαφικό αποτέλεσμα. Θα το καταλάβουμε αμέσως αν αντικαταστήσουμε το ουσιαστικοποιημένο *καθού* με την ουσιαστικοποιημένη μετοχή *εναγόμενος*. Θα προκύψει η σόλοικη πρόταση: *Το δικόγραφο επιδίδεται στον εναγόμενο η προσφυγή*. Συνεπώς, νομίζω ότι σ' αυτήν την περίπτωση η περιφραστική γραφή, με δύο λέξεις, είναι, από γραμματικοσυντακτικής απόψεως, μονόδρομος.

Όταν, όμως, οι υπό εξέταση όροι εμφανίζονται μόνοι τους, δεν υπάρχει το ίδιο γραμματικοσυντακτικό πρόβλημα. Πράγματι, αν πάρουμε τη φράση: *Το δικόγραφο επιδίδεται στον καθού* και γράψουμε τον *καθού* μονολεκτικά, θα έχουμε, χωρίς πρόβλημα, μια ουσιαστικοποιημένη εμπρόθετη αναφορική αντωνυμία σε θέση αντικειμένου. Επιπλέον, αν κάνουμε το πείραμα που κάναμε στην προηγούμενη περίπτωση, αντικαθιστώντας τη λέξη *καθού* με τη λέξη *εναγόμενος* (οπότε θα προέκυπτε η φράση: *Το δικόγραφο επιδίδεται στον εναγόμενο*), δεν θα υπάρξει κανένα πρόβλημα. Συνεπώς, στη δεύτερη αυτή περίπτωση θα μπορούσαμε θεωρητικά να υιοθετήσουμε τη μονολεκτική γραφή.

Τη μονολεκτική γραφή θα μπορούσαμε θεωρητικά να την υιοθετήσουμε και στην τρίτη περίπτωση, όταν δηλαδή οι εν λόγω όροι χρησιμοποιούνται ως επιθετικοί προσδιορισμοί. Πράγματι, αν στη φράση *Ο καθού δήμος δεν συμμορφώθηκε με την απόφαση* γράψουμε τον *καθ' ου (καθού)* μονολεκτικά, δεν θα υπάρξει συντακτικό πρόβλημα. Θα έχουμε μια εμπρόθετη αναφορική αντωνυμία σε θέση επιθέτου. Όπως και παραπάνω, η αντικατάσταση της λέξης *καθού* με τη λέξη *εναγόμενος* δεν προκαλεί σολοικισμό (*Ο εναγόμενος δήμος δεν συμμορφώθηκε με την απόφαση*).

Όμως, η λύση αυτή θα συνεπαγόταν διαφορετικές γραφές, αφενός, για την πρώτη και, αφετέρου, για τις δύο άλλες περιπτώσεις. Είμαι επιφυλακτικός ως προς αυτό, όχι γιατί φοβάμαι ότι δεν θα μπορούσε κάποιος να κάνει τη διάκριση μεταξύ των επιμέρους περιπτώσεων και θα δυσκολευόταν στην πρακτική εφαρμογή του κανόνα. Η διαφοροποίηση είναι, άλλωστε, ξεκάθαρη. Ωστόσο, η υιοθέτηση, για τον ίδιο όρο, της περιφραστικής γραφής

¹⁰ Σταυράκης, ό.π., σ. 135-136.

(με δύο λέξεις) στη μία περίπτωση και της μονολεκτικής στις άλλες θα δημιουργούσε σίγουρα πρόβλημα ομοιογένειας και συνοχής στα κείμενά μας. Δεν είναι ό,τι καλύτερο να γράφουμε τον ίδιο όρο (στο ίδιο έγγραφο, ενδεχομένως και στην ίδια παράγραφο!) μία έτσι και μία αλλιώς (πρβλ. επίσης το ανάλογο πρόβλημα με τα *μεικτός/μικτός* ή *εταιρεία/εταιρία*).

Επιπλέον, διαπιστώνω ότι κάποιοι ακραίοι (ελάχιστοι, βέβαια) έχουν αποτολμήσει, στο πνεύμα ενός κακώς νοουμένου εκδημοτικισμού, γραφές του τύπου *υπερού¹¹*, *περιού* κ.λπ. Με βάση την αρχή της προφύλαξης, ας μην ανοίξουμε (αντίθετα, ας κλείσουμε) αυτήν την κερκόπορτα.

Επομένως, η πρότασή μου είναι να γράφονται οι υπό εξέταση όροι σε όλες τις περιπτώσεις με δύο λέξεις, με απόστροφο στο τέλος της πρώτης και διάστημα μεταξύ τους και, φυσικά, χωρίς τόνο στη δεύτερη.

¹¹ Παράδειγμα (η υπογράμμιση δική μου): Οι απαλλοτριώσεις αυτές κηρύσσονται με κοινή απόφαση των Υπουργών Οικονομικών, Πολιτισμού και Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων, υπέρ της ανώνυμης εταιρίας «Οργανωτική Επιτροπή Ολυμπιακών Αγώνων - Αθήνα 2004 Α.Ε.» ή του Ελληνικού Δημοσίου ή νομικών προσώπων δημοσίου ή ιδιωτικού δικαίου ή φυσικών προσώπων και με δαπάνη του υπερού η απαλλοτρίωση ή άλλου προσώπου που ορίζεται με την πράξη κήρυξης (*sic*) της.

Undercutting και underselling: «υποτιμολόγηση» και «πώληση σε χαμηλότερες τιμές»;¹

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗ

Στα έγγραφα της Γενικής Διεύθυνσης Εμπορίου τα οποία αφορούν μέτρα εμπορικής άμυνας εμφανίζονται συχνά οι όροι undercutting και underselling, οι οποίοι μεταφράζονται συνήθως «υποτιμολόγηση» και «πώληση σε χαμηλότερες τιμές», αντιστοίχως. Οι ίδιες αποδόσεις υπάρχουν και στην ΙΑΤΕ. Ωστόσο, ενώ ο όρος «υποτιμολόγηση» είναι επιτυχής, η απόδοση του underselling ως «πώληση σε χαμηλότερες τιμές» δεν είναι. Άλλωστε, και το undercutting είναι πώληση σε τιμές χαμηλότερες από τις αντίστοιχες τιμές των προϊόντων των ενωσιακών παραγωγών. Επομένως, η ανωτέρω απόδοση του underselling δεν το διαφοροποιεί επαρκώς από το undercutting. Πρέπει, λοιπόν, να διερευνηθεί το θέμα και να προταθεί για το underselling μια απόδοση που να ανταποκρίνεται στην πραγματική έννοια αυτού του όρου.

Οι όροι αυτοί εμφανίζονται στο σημείο που αφορά τον προσδιορισμό του περιθωρίου ζημίας (injury margin). Πράγματι, για να επιβληθούν από την Ένωση δασμοί αντιντάμπινγκ θα πρέπει, με τη σειρά, να διαπιστωθεί αν οι επίμαχες εισαγωγές αποτελούν αντικείμενο ντάμπινγκ, να υπολογιστεί το περιθώριο ντάμπινγκ (dumping margin), να διαπιστωθεί ότι ο ενωσιακός κλάδος παραγωγής έχει υποστεί σημαντική ζημία (material injury) και να επιβεβαιωθεί ότι αυτή η σημαντική ζημία οφείλεται στις συγκεκριμένες εισαγωγές που έγιναν με καθεστώς ντάμπινγκ (αιτιώδης συνάφεια - causation).

Το άρθρο 9.1 της συμφωνίας για την εφαρμογή του άρθρου VI της Γενικής Συμφωνίας Δασμών και Εμπορίου του 1994 (ΠΟΕ - GATT 1994) - συμφωνία αντιντάμπινγκ, με τίτλο *Επιβολή και είσπραξη των δασμών αντιντάμπινγκ*, ορίζει τα εξής: *Η απόφαση περί της επιβολής ή μη δασμού αντιντάμπινγκ σε περιπτώσεις κατά τις οποίες συντρέχουν όλες οι προϋποθέσεις για την επιβολή, καθώς και η απόφαση περί του κατά πόσον το ύψος του επιβλητέου δασμού αντιντάμπινγκ πρέπει να ισούται με ολόκληρο το περιθώριο ντάμπινγκ ή με ποσοστό αυτού είναι αποφάσεις τις οποίες λαμβάνουν οι αρχές του εισάγοντος μέλους. Καλό είναι η επιβολή να έχει προαιρετικό χαρακτήρα στο έδαφος όλων των μελών και ο δασμός να υπολείπεται του περιθωρίου, αν ο μικρότερος αυτός δασμός κρίνεται επαρκής για την άρση της ζημίας που προξενείται στον εγχώριο κλάδο παραγωγής.*

Από τη διάταξη αυτή συνάγεται ότι, ακόμη και αν διαπιστωθεί πρακτική ντάμπινγκ και επακόλουθη ζημία, η επιβολή μέτρων αντιντάμπινγκ είναι προαιρετική. Επιπλέον, το άρθρο 9.1 εκφράζει προτίμηση για την επιβολή μέτρων σε επίπεδο χαμηλότερο από το περιθώριο

¹ Για τη σύνταξη του παρόντος σημειώματος χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από το έγγραφο *Training module on the WTO agreement on anti-dumping* της Διάσκεψης των Ηνωμένων Εθνών για το Εμπόριο και την Ανάπτυξη (UNCTAD), https://unctad.org/en/Docs/ditctncd20046_en.pdf

ντάμπινγκ, αν ο χαμηλότερος δασμός θα ήταν επαρκής για την εξάλειψη της ζημίας. Πολλές χώρες έχουν ενσωματώσει αυτές τις διατάξεις στην εθνική τους νομοθεσία αντιντάμπινγκ. Για να καθοριστεί αν ένας χαμηλότερος δασμός αρκεί για την εξάλειψη της ζημίας, οι χώρες αυτές υπολογίζουν τα **περιθώρια ζημίας** (injury margins). Ωστόσο, επειδή η διάταξη αυτή δεν είναι υποχρεωτική, κάποιες χώρες, όπως, για παράδειγμα, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής και ο Καναδάς, δεν υπολογίζουν περιθώρια ζημίας. Οι χώρες αυτές επιβάλλουν τον δασμό με βάση το περιθώριο ντάμπινγκ. Αντίθετα, η Ευρωπαϊκή Ένωση ενεργεί σύμφωνα με τα οριζόμενα στο άρθρο 9.1 της συμφωνίας αντιντάμπινγκ και υπολογίζει κατά κανόνα τόσο τα περιθώρια ντάμπινγκ όσο και τα περιθώρια ζημίας, με στόχο την επιβολή δασμών αντιντάμπινγκ με βάση το χαμηλότερο από τα δύο περιθώρια (κανόνας του χαμηλότερου δασμού²).

Παρά το γεγονός ότι οι λεπτομέρειες υπολογισμού του περιθωρίου ζημίας διαφέρουν από χώρα σε χώρα, μπορούν, ωστόσο, να διακριθούν δύο μέθοδοι: υπολογισμός με τη μέθοδο του **price undercutting** και υπολογισμός με τη μέθοδο του **price underselling**.

Ας δούμε λοιπόν, σε γενικές γραμμές και χωρίς να μπούμε σε λεπτομέρειες, πώς γίνεται ο υπολογισμός του περιθωρίου ζημίας με βάση αυτές τις δύο μεθόδους.

Price undercutting

Για τον υπολογισμό των περιθωρίων ζημίας με βάση τη μέθοδο price undercutting, η αρμόδια αρχή συγκρίνει κατά κανόνα τις προσαρμοσμένες σταθμισμένες μέσες τιμές μεταπώλησης των προϊόντων των αλλοδαπών παραγωγών με την τιμή στην οποία πωλούν τα ομοειδή προϊόντα τους οι ενωσιακοί παραγωγοί. Η διαφορά μεταξύ των δύο είναι το ποσό (το περιθώριο) της ζημίας. Αυτό μπορεί να ακούγεται απλό, είναι όμως μια πολύπλοκη διαδικασία, που περιλαμβάνει πολλά επιμέρους στάδια, αρκετές προσαρμογές για συγκεκριμένες διαφορές μεταξύ των προϊόντων (ως προς τα φυσικά τους χαρακτηριστικά, το στάδιο εμπορίας κ.λπ.).

Price underselling

Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις, η αρμόδια αρχή ενδέχεται να καταλήξει στο συμπέρασμα ότι δεν ενδείκνυται να προβεί σε απλή σύγκριση των τιμών των εγχώριων παραγωγών με τις τιμές που χρεώνουν οι αλλοδαποί παραγωγοί, επειδή οι τιμές των εγχώριων παραγωγών έχουν συμπιεστεί λόγω των εισαγωγών που αποτελούν αντικείμενο ντάμπινγκ. Αυτό συμβαίνει κατά κανόνα στην περίπτωση κατά την οποία οι εγχώριοι παραγωγοί, για να μη χάσουν υπερβολικά μεγάλο μερίδιο αγοράς, έχουν αποφασίσει να μειώσουν τις τιμές τους λόγω της πίεσης που τους ασκούν οι τιμές των αλλοδαπών παραγωγών.

Στις περιπτώσεις αυτές, η αρχή ενδέχεται να αποφασίσει να μη λάβει υπόψη τις **πραγματικές** τιμές πώλησης των εγχώριων παραγωγών και να **κατασκευάσει τιμές-στόχους**, που καλύπτουν το σύνολο του κόστους παραγωγής των εγχώριων παραγωγών,

² Κατά την εφαρμογή του κανόνα του χαμηλότερου δασμού, οι εθνικές αρχές επιβάλλουν δασμούς σε επίπεδο χαμηλότερο από το περιθώριο ντάμπινγκ, αν η ζημία που υπέστη ο καταγγέλλων εγχώριος κλάδος παραγωγής μπορεί να εξλειφθεί με τον χαμηλότερο δασμό. Επί του παρόντος, η συμφωνία του ΠΟΕ επιτρέπει (και ενθαρρύνει) αυτήν την πρακτική, αλλά δεν την επιβάλλει ως υποχρεωτική (άρθρο 9.1 της συμφωνίας αντιντάμπινγκ).

συμπεριλαμβανομένων των γενικών και διοικητικών εξόδων και των εξόδων πώλησης, καθώς και ένα εύλογο κέρδος ή ένα κέρδος-στόχο.

Κατά κανόνα, ο υπολογισμός του περιθωρίου ζημίας με τη μέθοδο price underselling οδηγεί σε υψηλότερα περιθώρια ζημίας απ' ό,τι ο υπολογισμός με τη μέθοδο price undercutting.

Ας δούμε τώρα πώς μπορούμε να αποδώσουμε τους δύο όρους στα ελληνικά. Είπαμε ήδη στην αρχή ότι **η απόδοση του undercutting ως υποτιμολόγηση είναι επιτυχής και πρέπει να παγιωθεί**, παρά το γεγονός ότι στον βασικό κανονισμό αντιντάμπινγκ (2016/1036) ο εν λόγω όρος, στη μία και μόνη παρουσία του εκεί (στο άρθρο 3 παράγραφος 2), έχει αποδοθεί με την περιγραφή «σε τιμές αισθητά κατώτερες από τις τιμές...» (περίπου με τον ίδιο τρόπο έχει αποδοθεί και στη συμφωνία αντιντάμπινγκ του ΠΟΕ: «σε τιμές αισθητά κατώτερες των τιμών...»).

Όπως προαναφέρθηκε, η IATE δίνει ήδη για το price undercutting (σύντομος τύπος: undercutting) την απόδοση υποτιμολόγηση και τον ορισμό: η διαφορά μεταξύ της τιμής των εισαγόμενων προϊόντων και της τιμής των ομοειδών προϊόντων που παράγονται εγχωρίως (*price difference between imported and domestically produced like products*). Επισημαίνει επίσης ότι αυτός ο όρος είναι ευρύτερος από τον όρο price underselling.

Για το price underselling (σύντομος τύπος: underselling) η IATE έχει την απόδοση πώληση σε χαμηλότερες τιμές, επισημαίνει όμως ότι ο εν λόγω όρος είναι ειδικότερος σε σχέση με τον όρο price undercutting και στον ορισμό που παραθέτει διευκρινίζει (η υπογράμμιση δική μου) ότι underselling είναι η διαφορά μεταξύ των τιμών των εισαγόμενων προϊόντων και των τιμών-στόχων των ομοειδών προϊόντων που παράγονται εγχωρίως (*difference between the prices of imported products and the target prices of domestically produced like products*).

Επομένως, το στοιχείο που διαφοροποιεί τους δύο όρους είναι το γεγονός ότι στο underselling η σύγκριση των (πραγματικών) τιμών των εισαγόμενων προϊόντων γίνεται όχι με τις πραγματικές (όπως γίνεται με το undercutting) αλλά με κατασκευασμένες τιμές-στόχους των ομοειδών προϊόντων που παράγονται εγχωρίως. Αυτό ακριβώς το διαφοροποιητικό στοιχείο, το οποίο, κατά τη γνώμη μου, πρέπει να γίνεται σαφές και στην ελληνική απόδοση, δεν προκύπτει με κανέναν τρόπο από την απόδοση του underselling ως πώληση σε χαμηλότερες τιμές (γιατί και το undercutting πώληση σε χαμηλότερες τιμές είναι).

Προτείνω λοιπόν για το underselling τον μονολεκτικό νεολογισμό υποστοχοτιμολόγηση. Το σκεπτικό της πρότασης αυτής έχει ως εξής: Σύμφωνα με τα λεξικά, τιμολόγηση είναι ο καθορισμός της τιμής ενός προϊόντος (ή της αμοιβής για την παροχή μιας υπηρεσίας). Επομένως, στο πλαίσιο μιας ευέλικτης, νεολογικής ορολογικής προσέγγισης, την τιμολόγηση με βάση τιμή-στόχο θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε **στοχοτιμολόγηση**. Αφού λοιπόν υποτιμολόγηση είναι η πώληση των εισαγόμενων προϊόντων σε τιμή χαμηλότερη από την **πραγματική** τιμή πώλησης των ομοειδών προϊόντων που παράγονται εγχωρίως, υποστοχοτιμολόγηση θα ήταν η πώληση των εισαγόμενων προϊόντων σε τιμή χαμηλότερη από την καθορισμένη (κατασκευασμένη) από την Επιτροπή **τιμή-στόχο** των ομοειδών προϊόντων που παράγονται εγχωρίως. Ανάλογη λύση υποδηλώνει και το γερμανικό ζεύγος

Zielpreisunterbietung για το underselling και *Preisunterbietung* για το undercutting. Στο πλαίσιο μιας συντηρητικότερης προσέγγισης θα πρότεινα, εναλλακτικά, την απόδοση *υποτιμολόγηση βάσει των πραγματικών τιμών* για το undercutting και *υποτιμολόγηση έναντι τιμής-στόχου* για το underselling. Έτσι, όμως θα χάναμε τα πλεονεκτήματα που μας παρέχει ο μονολεκτικός όρος.

Τέλος, από μια μικρή έρευνα στην IATE και στην Euramis προκύπτει ότι οι όροι αυτοί έχουν δημιουργήσει προβλήματα ασάφειας και σε αρκετές άλλες γλώσσες. Για παράδειγμα, στη γαλλική IATE χρησιμοποιείται ο όρος *sous-cotation des prix* τόσο για το undercutting όσο και για το underselling, ενώ στη βάση Euramis διαπιστώνεται ότι χρησιμοποιείται ενίοτε ο ίδιος όρος και για τις δύο έννοιες και ενίοτε ο όρος *sous-cotation des prix* για το undercutting και ο όρος *sous-cotation des prix indicatifs* για το underselling. Στην ιταλική IATE δίνονται ως PREFERRED οι όροι *undercutting dei prezzi* και *underselling dei prezzi(!)*. Ωστόσο, αυτή η σύσταση δεν φαίνεται να τηρείται απαρέγκλιτα στα κείμενα από τους μεταφραστές, γιατί στην Euramis εμφανίζονται και οι αποδόσεις *vendita sottocosto*, *sottovalutazione* και *sottoquotazione*.

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

Ο κύκλος της ποιότητας και ο Κύκλος Ποιότητας του Τμήματος Ελληνικής Γλώσσας της Γενικής Διεύθυνσης Μετάφρασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής - Παρελθόν και μέλλον¹

ΤΟΥ ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΑΘΙΟΥΔΑΚΗ

Η ποιότητα αποτελούσε ανέκαθεν βασικό μέλημα της μεταφραστικής υπηρεσίας της Επιτροπής, ήδη από τα πρώτα της βήματα πριν από εξήντα και πλέον χρόνια. Είναι χαρακτηριστικό ότι σε έγγραφο της Ανώτατης Αρχής της ΕΚΑΧ, χρονολογούμενο από το 1953, αναφέρεται ότι η τότε μεταφραστική υπηρεσία απαρτιζόταν από 35 άτομα, εκ των οποίων τα 10 ήταν αναθεωρητές, πράγμα που δείχνει ότι υπήρχε από τότε έλεγχος της ποιότητας των μεταφράσεων σε δεύτερο επίπεδο. Η ίδια, μέσω της αναθεώρησης, μέριμνα για την ποιότητα εξακολουθούσε να υπάρχει και τα επόμενα χρόνια, καθώς η μεταφραστική υπηρεσία μεγάλωνε, πάντοτε όμως η μέριμνα αυτή περιοριζόταν, κατά κανόνα, σ' αυτήν ακριβώς τη διαδικασία της αναθεώρησης και δεν επεκτεινόταν σε άλλες πτυχές της μεταφραστικής πράξης, πλην ίσως της ορολογίας. Η έννοια της **ολιστικής αντιμετώπισης της ποιότητας** ήταν, τα χρόνια εκείνα, επιστημονική φαντασία.

Ως εκ τούτου, εκείνες τις πρώτες δεκαετίες, οι σχετικές με την ποιότητα ενέργειες ήταν ασυντόνιστες, αποσπασματικές και κατακερματισμένες. Εξαρτιόνταν από την ευαισθησία των εκάστοτε προϊσταμένων και, σε μεγάλο βαθμό, από τον (δεδομένο) «πατριωτισμό» των ίδιων των μεταφραστριών και μεταφραστών, που από επαγγελματική ευσυνειδησία και υπερηφάνεια δεν θα δέχονταν ποτέ, ούτε τότε ούτε τώρα, να παραγάγουν μεταφράσεις χαμηλής ποιότητας.

Η ίδια κατάσταση κατακερματισμού και έλλειψης συντονισμού επικρατούσε και σε επίπεδο ελληνικών μονάδων, ιδίως μεταξύ Βρυξελλών και Λουξεμβούργου. Καταρχάς, η συνεργασία μεταξύ των δύο τύπων υπηρεσίας ήταν υποτυπώδης εξαιτίας προφανών τεχνικών λόγων, που καθιστούσαν τότε την επικοινωνία πολύ πιο δύσκολη απ' ό τι σήμερα (η επίλυση πολλών προβλημάτων που αφορούν την ποιότητα απαιτεί ευρύτερες και διεξοδικές διαβουλεύσεις, που δεν μπορούν να γίνουν με τηλεφωνήματα). Επιπλέον, τα προβλήματα κατακερματισμού που δημιουργούσε η ήδη αναιμική επικοινωνία έγιναν ακόμη πιο έντονα από το 1989 και μετά, όταν η Επιτροπή αποφάσισε να οργανώσει τη μεταφραστική υπηρεσία σε βάση θεματικών και όχι γλωσσικών ομάδων. Έτσι, οι επιμέρους ελληνόφωνες μονάδες βρέθηκαν σε διαφορετικές θεματικές ομάδες, με ελάχιστη επικοινωνία μεταξύ τους. Βέβαια, ο τότε γενικός διευθυντής, Edouard Brackeniens, που ήταν και ο εμπνευστής της νέας δομής, ακριβώς για να αποφευχθεί η πλήρης διάρρηξη των δεσμών μεταξύ των ομόγλωσσων γλωσσικών μονάδων, πήρε δύο μέτρα:

¹ Για τη σύνταξη του παρόντος άρθρου αντλήθηκαν πολλά στοιχεία από το έγγραφο Programme for Quality Management in Translation – 22 Quality Actions, Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2009, και από το έγγραφο Histoire de la traduction à la Commission européenne, Λουξεμβούργο, Office des Publications de l'Union européenne, 2010.

πρώτον, διατήρησε για κάθε γλώσσα ένα κοινό κέντρο τεκμηρίωσης (ένα στις Βρυξέλλες και ένα στο Λουξεμβούργο), που εξυπηρετούσε όλες τις επιμέρους ομόγλωσσες μονάδες του συγκεκριμένου τόπου υπηρεσίας, και, δεύτερον, δημιούργησε τη θέση του γλωσσικού συντονιστή, ορίζοντας για κάθε γλώσσα έναν γλωσσικό συντονιστή, ο οποίος εξυπηρετούσε τόσο τις Βρυξέλλες όσο και το Λουξεμβούργο. Ωστόσο, οι γλωσσικοί συντονιστές, παρά τις αρμοδιότητές τους σε θέματα γλωσσικής εναρμόνισης, δεν βοήθησαν ιδιαίτερα στο ζήτημα της ποιότητας λόγω των περιορισμένων γενικότερων αρμοδιοτήτων τους.

Αυτή η κατάσταση άρχισε να αλλάζει γύρω στο 2000, όταν η ανώτατη ηγεσία της μεταφραστικής μας υπηρεσίας, που το 2002 αναβαθμίστηκε σε Γενική Διεύθυνση (ενώ μέχρι τότε ήταν η Service de Traduction), υιοθέτησε πολύ πιο ενεργή στάση στο θέμα της ποιότητας. Σε διοικητικό επίπεδο, επανήλθε η γλωσσική δομή και δημιουργήθηκαν γλωσσικά τμήματα στα οποία εντάχθηκαν όλες οι επιμέρους ομόγλωσσες γλωσσικές μονάδες, υπό την ηγεσία ενός προϊσταμένου Τμήματος (ή τμηματάρχη). Είναι προφανές ότι αυτή η γλωσσική διοικητική δομή, σε συνδυασμό με τη ραγδαία εξέλιξη της τεχνολογίας, διευκόλυνε πλέον τις επαφές μεταξύ των επιμέρους ομόγλωσσων μονάδων και των δύο τόπων υπηρεσίας, πράγμα που επίσης λειτούργησε θετικά και στα θέματα της ποιότητας.

Σημαντική ώθηση στα θέματα αυτά έδωσε ο γενικός διευθυντής Karl-Johan Lönnroth, ο οποίος ανέλαβε τα ηνία της Γενικής μας Διεύθυνσης το 2004. Πράγματι, υπό τη δική του παρότρυνση, η ανώτατη διοίκηση της ΓΔΜ αποφάσισε να επανεξετάσει ολόκληρη τη στρατηγική ποιότητας της ΓΔΜ, να μελετήσει τις δράσεις που είχαν υλοποιηθεί μέχρι τότε στον τομέα αυτόν, να ζητήσει νέες ιδέες και να σχηματίσει μια ολοκληρωμένη εικόνα της μεταφραστικής διαδικασίας **υπό το πρίσμα της ποιότητας**. Μετά από ευρύτατες διαβουλεύσεις για το σπουδαίο αυτό θέμα, εκπονήθηκε το 2007 ένα έγγραφο στρατηγικής με τον μάλλον προκλητικό τίτλο «We know we are the largest... but are we really the best?». Το έγγραφο αυτό έθεσε επί τάπητος όλα τα βασικά ζητήματα τα σχετικά με την ποιότητα και οδήγησε σε μια ανοικτή διαδικασία μελέτης και προβληματισμού, από τη βάση προς την κορυφή: δρομολογήθηκε τότε στη Γενική μας Διεύθυνση μια πολύ σημαντική πρωτοβουλία με τίτλο «Quality Management in Translation Initiative». Ο βασικός άξονας αυτής της πρωτοβουλίας ήταν η ιδέα ότι η **ποιότητα πρέπει να διασφαλίζεται με ολιστικό τρόπο, πριν, κατά και μετά τη μετάφραση**.

Αυτή η πρωτοβουλία οδήγησε λίγα χρόνια μετά (το 2009) στην υιοθέτηση ενός φιλόδοξου προγράμματος για την ποιότητα, του λεγόμενου «Programme for Quality Management in Translation – 22 Quality Actions». Αυτό το εμβληματικό πρόγραμμα των 22 δράσεων (καθεμία από τις οποίες είχε έως 30 επιμέρους δράσεις) αποσκοπούσε στη δημιουργία ισχυρής δυναμικής, με στόχο τη βιώσιμη διαχείριση της ποιότητας στη μετάφραση. Αναμφίβολα, ένα από τα πλέον θετικά αποτελέσματα του όλου εγχειρήματος ήταν ο **διάλογος και η ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών** μεταξύ των επιμέρους γλωσσικών τμημάτων της Γενικής μας Διεύθυνσης. Ξεπερασμένες και αναποτελεσματικές διαδικασίες που εφαρμόζονταν επί σειρά ετών επανεξετάστηκαν και αναθεωρήθηκαν, σε μια προσπάθεια να βελτιωθούν η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, η σχέση κόστους-αποτελεσματικότητας, η διαφάνεια και η ιχνηλασιμότητα. Ο στόχος ήταν να επιτευχθεί μεγαλύτερη αποτελεσματικότητα και αποδοτικότητα μέσω μιας **ολοκληρωμένης, «ολιστικής» προσέγγισης της ποιότητας**.

Μέσα σ' αυτήν την υπέροχα δημιουργική ατμόσφαιρα εκείνης της εποχής, το Τμήμα Ελληνικής Γλώσσας (ΤΕΓ), που συμμετείχε δραστήρια στις σχετικές διαδικασίες και γνώριζε την

κατεύθυνση προς την οποία είχε αποφασίσει να κινηθεί η Γενική μας Διεύθυνση, αποφάσισε, ήδη το 2005, να συγκροτήσει τον «**Κύκλο Ποιότητας του Τμήματος Ελληνικής Γλώσσας της Γενικής Διεύθυνσης Μετάφρασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής**» (στο εξής: Κύκλος Ποιότητας ή, απλώς, Κύκλος). Η ιδρυτική συνεδρίαση του Κύκλου Ποιότητας πραγματοποιήθηκε την 21η Δεκεμβρίου 2005, υπό την προεδρία του τότε προϊσταμένου του Τμήματος, Βασίλη Κουτσιβίτη, και με τη συμμετοχή εκπροσώπων όλων των μονάδων του, τόσο από τις Βρυξέλλες όσο και από το Λουξεμβούργο.

Οι στόχοι του Κύκλου Ποιότητας ήταν τρεις:

1. Διάδοση, σε όλα τα μέλη του ΤΕΓ, της ατομικής και συλλογικής γνώσης που υπήρχε στο Τμήμα στον τομέα της ποιότητας.
2. Εναρμόνιση, στο μέτρο του εφικτού και του επιθυμητού, των διαφορετικών προσεγγίσεων και πρακτικών που ακολουθούνταν στο ΤΕΓ στο θέμα του ελέγχου και της διασφάλισης της ποιότητας.
3. Αξιοποίηση της εν λόγω γνώσης και εναρμόνισης προς την κατεύθυνση της συνεχούς και σταθερής βελτίωσης της ποιότητας των μεταφράσεων που παρήγε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στην ελληνική γλώσσα.

Για τη λειτουργία και τις μεθόδους εργασίας του Κύκλου Ποιότητας είχαν προβλεφθεί τα εξής:

1. Ο Κύκλος Ποιότητας ήταν ομάδα εργασίας του ΤΕΓ, που λειτουργούσε υπό μορφή δικτύου.

Μέλη του ήταν:

- Ο προϊστάμενος του ΤΕΓ, που συντόνιζε τις εργασίες του Κύκλου.
 - Οι προϊστάμενοι των μονάδων του ΤΕΓ και δύο έως τρεις εκπρόσωποι κάθε μονάδας, που ορίζονταν από τους προϊσταμένους των μονάδων.
 - Οι υπάλληλοι του ΤΕΓ που ήταν αρμόδιοι για τη διασφάλιση της ποιότητας, την επιμόρφωση, την ορολογία, την τεκμηρίωση και τα μεταφραστικά εργαλεία.
2. Όλα τα μέλη του ΤΕΓ ενημερώνονταν για τις εργασίες του Κύκλου Ποιότητας και μπορούσαν να συμβάλουν σ' αυτές είτε διαδικτυακά είτε με αυτοπρόσωπη φυσική παρουσία στις συνεδριάσεις του Κύκλου.
 3. Οι συνεδριάσεις του Κύκλου συγκαλούνταν από τον προϊστάμενο του ΤΕΓ σε τακτική βάση (ενδεικτικά: μία φορά τον μήνα).
 4. Οι εργασίες του Κύκλου Ποιότητας καταγράφονταν σε ειδική ιστοσελίδα του ΤΕΓ («Θησαυρός Ελέγχου Ποιότητας») και ήταν προσπελάσιμες από όλα τα μέλη του ΤΕΓ.

Αυτή η ιστοσελίδα περιλάμβανε πέντε τμήματα:

- Πρακτικά των συνεδριάσεων του Κύκλου Ποιότητας
- Πραγμάτευση ειδικών θεμάτων
- Πρότυπα και τυποποιημένα κείμενα
- Σχολιασμένα αναθεωρημένα κείμενα

- Δελτία ελέγχου ποιότητας («εναρμόνιση», «λάθος», «σωστό»).

Μέσα στο εν λόγω πλαίσιο, ο Κύκλος Ποιότητας πραγματοποίησε δεκάδες συνεδριάσεις με πολύ σημαντικά αποτελέσματα. Ωστόσο, από μια εποχή και μετά, το αντικείμενο των εργασιών του περιορίστηκε σχεδόν αποκλειστικά στην εξέταση και την έγκριση των κεφαλαίων του υπό εκπόνηση τότε Οδηγού του ΤΕΓ (η εκπόνηση γλωσσικού Οδηγού ήταν υποχρεωτική για όλα τα γλωσσικά τμήματα, καθώς προβλεπόταν ρητά στην δράση 18 του προγράμματος των 22 δράσεων). Όταν ολοκληρώθηκε η σύνταξη του Οδηγού, κρίθηκε ότι ο Κύκλος Ποιότητας είχε επιτελέσει την αποστολή του και οι συνεδριάσεις του αραίωσαν, μέχρι που στο τέλος σταμάτησαν οριστικά.

Ωστόσο, η σημασία που ανέκαθεν απέδιδε το ΤΕΓ στο σπουδαίο θέμα της ποιότητας δεν μειώθηκε ποτέ. Παρά τη διακοπή της λειτουργίας του Κύκλου, οι εργασίες για τις διάφορες πτυχές που συναπαρτίζουν την έννοια της ποιότητας στη μετάφραση συνεχίστηκαν, ιδίως στο πλαίσιο των επιχειρησιακών ομάδων ποιότητας που συγκροτήθηκαν στις μονάδες του Τμήματος. Τα αποτελέσματα αυτών των εργασιών είναι σημαντικά και πολύτιμα. Ωστόσο, δεν υπάρχει αμφιβολία (ή τουλάχιστον υπάρχει η ελπίδα) ότι οι εργασίες αυτές θα αποκτήσουν νέα δυναμική και μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία, αν ενταχθούν στη συγκροτημένη δομή ενός επίσημου φορέα σε επίπεδο Τμήματος. Κι αυτός ακριβώς είναι ο λόγος για τον οποίο η σημερινή ηγεσία του ΤΕΓ, υπό τον Τάσο Αναγνώστου, αποφάσισε να προχωρήσει στην ανασύσταση του Κύκλου Ποιότητας, παράλληλα με τη λειτουργία των σχετικών επιχειρησιακών ομάδων των μονάδων.

Το αντικείμενο εργασιών του νέου Κύκλου θα είναι ευρύ, ποικίλο και φιλόδοξο και θα περιλαμβάνει τόσο πάγια όσο και ad hoc θέματα (ενδεικτική αναφορά): διαχείριση του Οδηγού του Τμήματος, διαχείριση της κανονιστικής μνήμης και των θεματικών μνημών, διόρθωση λαθών στις μεταφραστικές μνήμες (sentence management), συμβολή στην επικαιροποίηση του Διοργανικού εγχειριδίου, χρήση της NOTE/Elise για τη βελτίωση/διασφάλιση της ποιότητας, συμβολή στις ασκήσεις ελέγχου ποιότητας ex post, διαχείριση της διαδικασίας έκδοσης διορθωτικών, εξέταση και επίλυση συγκεκριμένων μεταφραστικών προβλημάτων κ.λπ. Οι πρακτικές λεπτομέρειες λειτουργίας του Κύκλου και η διαδικασία στελέχωσής του είναι σε εξέλιξη. Άλλωστε, αυτά είναι θέματα που θα τα αποφασίσουν τα ίδια τα μέλη του Κύκλου, όταν τεθούν επί το έργο. Η (επαν)ιδρυτική συνεδρίαση του Κύκλου προβλέπεται για τα τέλη Νοεμβρίου του 2020.

Σε παλαιότερη εκδήλωση του ΤΕΓ είχαμε διαπιστώσει, με βάση αντικειμενικά στοιχεία, ότι το Τμήμα μας είναι σταθερά σε πολύ καλό δρόμο στον τομέα της ποιότητας. Είχαμε, όμως, τονίσει ότι αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει να εφησυχάζουμε και να επαναπαυόμαστε στις δάφνες μας. Όχι μόνο γιατί πάντοτε υπάρχουν περιθώρια βελτίωσης στη δουλειά μας, αλλά και γιατί η ποιότητα είναι ευαίσθητο αγαθό: αποκτάται δύσκολα, αλλά χάνεται εύκολα. Το δημοσθενικό *τὸ φυλάξαι τὰγαθὰ τοῦ κτήσασθαι χαλεπώτερον* ισχύει εδώ απόλυτα.

Δεν είναι όμως μόνο αυτό. Η αδιάλειπτη επαγγελματική μας εγρήγορση αποτελεί και ζωτική ανάγκη επιβεβλημένης προσαρμογής στο νέο τοπίο που διαμορφώνεται ταχύτατα στον ευρύτερο αλλά και στον στενότερο επαγγελματικό μας περίγυρο. Η δουλειά μας εξελίσσεται συνεχώς σε όλα σχεδόν τα επιμέρους στοιχεία της: η τεχνολογία και τα διάφορα «εργαλεία» (μεταφραστικά, ορολογικά κ.λπ.) είναι πια μέρος της επαγγελματικής μας καθημερινότητας και πρέπει να τα χειριζόμαστε άριστα· η υπηρεσία ζητά τώρα από εμάς να μην κάνουμε μόνο

κλασική μετάφραση και αναθεώρηση (παρεμπιπτόντως, ούτε η μετάφραση ούτε η αναθεώρηση γίνονται πια με τον παραδοσιακό τρόπο) αλλά και πολλά άλλα πράγματα: προετοιμασία εγγράφων για εξωτερική ανάθεση, αξιολόγηση –και επικύρωση της αξιολόγησης– εξωτερικών μεταφράσεων, διόρθωση μεταφραστικών μνημών, τροφοδότηση ορολογικών βάσεων, καθοδήγηση νέων συναδέλφων και ασκουμένων, συμμετοχή σε ομάδες εργασίας και σχολιασμό εγγράφων για υπηρεσιακά ζητήματα, ανάληψη (και) διοικητικών καθηκόντων (ιδίως για τους senior experts) κ.ο.κ. Το «προσοντολόγιο» του καλού μεταφραστή και της καλής μεταφράστριας (και του/της καλού/-ής βοηθού) έχει διευρυνθεί θεαματικά.

Και είχαμε τονίσει ότι, μέσα σ' αυτό το νέο, ραγδαία εξελισσόμενο πλαίσιο, μπορούμε να υιοθετήσουμε δύο θεμελιώδεις παραδοχές για τα ζητήματα της ποιότητας:

- Η πρώτη παραδοχή είναι ότι η διασφάλιση της ποιότητας απαιτεί συστηματική και αδιάκοπη προσπάθεια, χωρίς εκπτώσεις και συμβιβασμούς.
- Η δεύτερη έγκειται στη διαπίστωση ότι η ίδια η έννοια της ποιότητας, όπως και η διαδικασία διασφάλισής της, έχουν ολιστικό χαρακτήρα και δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται αποσπασματικά: όλα όσα κάνουμε (ή δεν κάνουμε) –όπως και όλα όσα κάνουμε καλά (ή δεν κάνουμε καλά)– σε όλους τους τομείς που συναπαρτίζουν τη μεταφραστική πράξη, καθώς και σε όλες τις σχετικές υποστηρικτικές δραστηριότητες, επηρεάζουν την ποιότητα θετικά ή αρνητικά, άμεσα ή έμμεσα.

Αυτά που είχαμε επισημάνει τότε διατηρούν και σήμερα όλη την αξία τους. Πράγματι, όπως πολύ ωραία επισημαίνεται στην εισαγωγή του προγράμματος των 22 δράσεων, η ποιότητα δεν είναι κάτι στατικό. Είναι **κινούμενος στόχος**, που δεν επιτρέπει εφησυχασμό, αλλά απαιτεί συνεχή προσπάθεια. Ας το έχουμε αυτό πάντα στον νου μας, για να μπορούμε πάντοτε, με κάθε μετριοφροσύνη, να λέμε: **«Το ξέρουμε ότι είμαστε οι μεγαλύτεροι... και κάνουμε ό,τι μπορούμε για να είμαστε οι καλύτεροι!»**.

Παράρτημα

(προσαρμογή των συμπερασμάτων του Away Day της 14.10.2016 του Τμήματος Ελληνικής Γλώσσας της Γενικής Διεύθυνσης Μετάφρασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής)

Οι επιμέρους παράγοντες που επηρεάζουν την ποιότητα και τα σχετικά πορίσματα (κάποια πορίσματα καλύπτουν περισσότερους από έναν παράγοντες)

1. Αμιγώς εξωτερικοί παράγοντες (π.χ.: αποφάσεις της ανώτατης ιεραρχίας όσον αφορά την πολιτική για την ποιότητα, την πολιτική ανθρωπίνων πόρων κ.λπ.: πλημμυλής ποιότητα πρωτοτύπων κ.λπ.)

Κύρια πορίσματα:

- Όσον αφορά τις αποφάσεις της ιεραρχίας για θέματα πολιτικής τα οποία αφορούν ή επηρεάζουν την ποιότητα, υπογραμμίστηκε η σημασία την οποία έχει η ενεργός συμβολή όλων των συναδέλφων στις σχετικές διαβουλεύσεις με προτάσεις, παρατηρήσεις, επισημάνσεις κ.λπ., για την κατά το δυνατόν διαμόρφωση των τελικών αποφάσεων προς τη λυσιτελέστερη κατεύθυνση. Χρήσιμη είναι, από την άποψη αυτή, η παρακολούθηση των συζητήσεων που γίνονται κατά καιρούς για διάφορα θέματα που άπτονται της ποιότητας στο DGTnet και, στο μέτρο του δυνατού, η συμβολή σ' αυτές.
- Όσον αφορά την ποιότητα των πρωτοτύπων, τονίστηκε η σημασία την οποία έχει η επικοινωνιακή συμβολή των μεταφραστών και των μεταφραστριών στη NOTE/Elise, καθώς και η απευθείας επισήμανση προβληματικών σημείων των πρωτοτύπων στους συντάκτες τους, διότι με τον τρόπο αυτόν είναι δυνατή όχι μόνο η βελτίωση του συγκεκριμένου πρωτοτύπου και της αντίστοιχης μετάφρασης, αλλά και η «εκπαίδευση» των συντακτών, ώστε να συντάσσουν καλύτερα πρωτότυπα στο μέλλον. Κομβικός ως προς το θέμα αυτό μπορεί επίσης να είναι ο ρόλος των συναδέλφων που αναλαμβάνουν ρόλο lead translator για σημαντικά έγγραφα. Μάλιστα, οι σχετικές δυνατότητες έχουν ενισχυθεί σημαντικά μέσω του προγράμματος Drafters Meet Translators.

2. Προδραστικά μέσα διασφάλισης της ποιότητας (οδηγοί, υποδείγματα, κανονιστική μνήμη, κατευθυντήριες γραμμές, οδηγίες κ.λπ.)

Κύρια πορίσματα:

- Διαπιστώθηκε ότι ενδείκνυται η τακτική επικαιροποίηση, ο εμπλουτισμός και ο συντονισμός/εναρμόνιση αυτών των προδραστικών μέσων (και ιδίως του Οδηγού μας, του Διοργανικού εγχειριδίου, του Κοινού πρακτικού οδηγού, του Κοινού Βοηθήματος και του Τυπικού), ώστε να λαμβάνουν υπόψη τις εκάστοτε εξελίξεις (νέες αποφάσεις για διάφορα γλωσσικά και άλλα θέματα κ.λπ.) και να μην υπάρχουν αντιφάσεις μεταξύ τους. Επισημαίνεται ότι η προσπάθεια αυτή δεν αφορά μόνο τους/τις συναδέλφους που δραστηριοποιούνται στις επιχειρησιακές ομάδες ποιότητας οι οποίες λειτουργούν στο πλαίσιο των μονάδων του Τμήματος **αλλά το σύνολο των συναδέλφων**, που πρέπει επίσης να συμβάλλουν ενεργά επισημαίνοντας, προς συζήτηση και επίλυση, θέματα, προβλήματα ή λάθη τα οποία υποπίπτουν στην αντίληψή τους.
- Ειδικά σε ό,τι αφορά τις μεταφραστικές μνήμες (η διαχείριση των οποίων έχει, βέβαια, όχι μόνο προδραστικό αλλά και μεταδραστικό χαρακτήρα) διατυπώθηκε η πρόταση για

στοχευμένο sentence managing, επιπλέον του πολύ χρήσιμου γενικού, με έμφαση στην εξασφάλιση της τυποποιημένης απόδοσης των στερεότυπων φράσεων, και τονίστηκε η σημασία που έχει, σε κάθε περίπτωση, η συστηματική αποκάθαρσή τους από λάθη που έχουν παρεισφρήσει σ' αυτές.

- Στο ίδιο πλαίσιο της περαιτέρω βελτίωσης των προδραστικών μέσων διασφάλισης της ποιότητας, πρέπει να αξιοποιηθούν με τον καλύτερο δυνατό τρόπο οι δυνατότητες που θα προσφέρει στο θέμα αυτό η πρόσφατη διοργανική απόφαση για δυναμική επανενεργοποίηση της Interinstitutional Style Guide Steering Committee και των εργασιών για το Διοργανικό εγχειρίδιο σύνταξης κειμένων.

3. Γενική εσωτερική διοικητική πρακτική και ειδική διαχείριση της ροής εργασίας

Κύρια πορίσματα:

- Επισημάνθηκε η σημασία που έχει για την ποιότητα η σωστή –όχι μόνο από ποσοτική αλλά και από ποιοτική άποψη– κατανομή της εργασίας, προκειμένου να εξασφαλίζεται η βέλτιστη αξιοποίηση των ειδικών γνώσεων και ικανοτήτων των μεταφραστών και των μεταφραστριών μας, με παράλληλη, ωστόσο, προσπάθεια διάχυσης των εξειδικευμένων γνώσεων σε ευρύτερο κύκλο συναδέλφων. Η επισήμανση αυτή αφορά ασφαλώς και άλλα συναφή ζητήματα: την απόφαση για μετάφραση του κάθε εγγράφου μέσα στη μονάδα ή την εξωτερική ανάθεσή του, την εφαρμογή ισορροπημένης και αποτελεσματικής διαδικασίας για τις εξωτερικές αναθέσεις (ιδίως ενόψει της μεγάλης αύξησης του ποσοστού τους), την απόφαση για το ενδεδειγμένο επίπεδο ελέγχου ποιότητας του εγγράφου και την επιλογή του/της συναδέλφου που θα κάνει τον έλεγχο αυτόν κ.λπ.
- Στο πλαίσιο αυτό, είναι αναγκαία η πλήρης αξιοποίηση των δυνατοτήτων που προσφέρουν εν προκειμένω τα υφιστάμενα εργαλεία διαχείρισης της ροής εργασίας, και ιδίως το ManDesk (Inbox και Calendar) και το TraDesk.

4. Πληροφορική, εργαλεία

Κύρια πορίσματα:

- Επισημάνθηκε ότι είναι ιδιαίτερα σημαντική η πλήρης αξιοποίηση των δυνατοτήτων του CAT tool (SDL Studio), και ιδίως της δυνατότητας κατάρτισης βάσεων όρων (termbases).
- Τονίστηκε η χρησιμότητα της αυτόματης μετάφρασης και εκφράστηκε η προσδοκία περαιτέρω βελτίωσής της μέσω του συνεχούς εμπλουτισμού των μεταφραστικών μνημών και της δυνατότητας χρήσης ειδικών κατά τομέα μηχανών αναζήτησης για εξειδίκευση του προϊόντος της αυτόματης μετάφρασης ανάλογα με τον εκάστοτε τομέα. Επισημαίνεται, πάντως, ότι παρά τη θεαματική βελτίωση της ποιότητας της αυτόματης μετάφρασης με τα νευρωνικά συστήματα και τις προόδους που επιτελούνται στον τομέα της τεχνητής νοημοσύνης, επιβάλλεται η αντιμετώπισή της με τη δέουσα σύνεση και προσοχή λόγω των ύπουλων λαθών που μπορεί να κρύβει, πράγμα που πρέπει να τονίζεται και στους εξωτερικούς συνεργάτες, στη διάθεση των οποίων τίθεται η αυτόματη μετάφραση που παράγεται από το σχετικό σύστημα της Γενικής Διεύθυνσης Μετάφρασης.
- Επισημάνθηκε η χρησιμότητα του QA Checker ως συμπληρωματικού εργαλείου ποιοτικού ελέγχου.

- Τονίστηκε η σημασία που έχει για την ποιότητα η συστηματική και σωστή χρήση των εργαλείων διαμοιρασμού πληροφοριών και γνώσεων, και ιδίως της NOTE/Elise.

5. Ορολογία

Κύρια πορίσματα:

- Υπογραμμίστηκε η σημασία που έχει η ενεργός συμμετοχή όλων των συναδέλφων στις δραστηριότητες της Ομάδας Τυποποίησης Ορολογίας (ΟΤΟ) και του Ελληνικού Δικτύου Ορολογίας (ΕΔΟ) για την αποτελεσματική και τελεσφόρο λειτουργία αυτών των δύο σημαντικών οργάνων.
- Χαιρετίστηκε η προσπάθεια που καταβάλλεται για αξιοποίηση υπαρχόντων γλωσσαρίων στο πλαίσιο του Quest και διατυπώθηκε η πρόταση για διερεύνηση της δυνατότητας περαιτέρω εμπλουτισμού του Quest, π.χ. με χρήσιμους ορολογικούς πόρους που αξιοποιούνται σήμερα από το Magic Search (π.χ. Wordreference, Sensagent, Translatum Forum κ.λπ.) αλλά όχι από το Quest.
- Προτάθηκε, ως καλή πρακτική, η συστηματική καταγραφή της απόδοσης των δύσκολων/σημαντικών όρων που συναντά ο μεταφραστής στο πλαίσιο της καθημερινής εργασίας του (ει δυνατόν, με αναφορά της πηγής και άλλων στοιχείων προστιθέμενης αξίας, όπως ορισμού και συγκειμένου) και η εν συνεχεία καταχώρισή τους στην IATE – ενδεχομένως κατόπιν υποβολής και συζήτησής τους στην ΟΤΟ–, ούτως ώστε οι σχετικές προσπάθειες να μην πηγαίνουν χαμένες και οι όροι να έχουν αυξημένη αξιοπιστία.

6. Εξωτερική μετάφραση

Κύρια πορίσματα:

- Επισημάνθηκε ότι, λόγω της αυξανόμενης προσφυγής στην εξωτερική μετάφραση, η οποία αντιμετωπίζεται πλέον ως σημαντικός συμπληρωματικός πόρος, επιβάλλεται η υιοθέτηση νέας νοοτροπίας: η εξωτερική μετάφραση δεν είναι «ξένη» είναι κι αυτή «δική μας» μετάφραση.
- Τονίστηκε ότι η αξιολόγηση βάσει μικρού δείγματος μπορεί να επηρεάσει την ποιότητα και υπογραμμίστηκε η ανάγκη πλήρους, ει δυνατόν, αναθεώρησης των εξωτερικών μεταφράσεων.
- Εξέλιξη ιδιαίτερα βαρύνουσας σημασίας στον τομέα αυτόν αποτελεί η εφαρμογή του νέου συστήματος εξωτερικής ανάθεσης TRAD-19. Με το σύστημα αυτό, που επιτρέπει την απευθείας επαφή μεταξύ των μεταφραστικών τμημάτων και των εξωτερικών συνεργατών τους, ελπίζεται ότι θα αναπτυχθεί μια εποικοδομητική εταιρική σχέση που θα συμβάλει καθοριστικά στη βελτίωση της ποιότητας των μεταφράσεων που ανατίθενται στους εξωτερικούς μας συνεργάτες. Αυτό, φυσικά, προϋποθέτει την εφαρμογή ενός συνόλου αποτελεσματικών και ευέλικτων διαδικασιών, τόσο εντός των μεταφραστικών τμημάτων όσο και εκτός αυτών, που θα λειτουργούν ενισχυτικά –και όχι ως τροχοπέδη– για την επίτευξη αυτού του φιλόδοξου στόχου.

7. Μεταδραστικά μέσα ελέγχου και διασφάλισης της ποιότητας

Κύρια πορίσματα:

- Τονίστηκε η σημασία της αναθεώρησης (συμπεριλαμβανομένου του «παιδαγωγικού» χαρακτήρα της) ως του πλέον σημαντικού και αποτελεσματικού μέσου για τον έλεγχο, την προαγωγή και, εντέλει, τη διασφάλιση της ποιότητας και υπογραμμίστηκε ότι είναι κοντόφθαλμα άστοχη και μακροπρόθεσμα επιζήμια για την ποιότητα η υποβάθμιση και η περιστολή της αναθεώρησης στον βωμό επιδιώξεων αύξησης της οικονομικής αποδοτικότητας και εξορθολογισμού των μεταφραστικών πόρων.
- Επισημάνθηκε επίσης η χρησιμότητα του εκ των υστέρων ελέγχου ποιότητας (ex post quality control) και της αξιοποίησης των πληροφοριών που λαμβάνονται από τα διορθωτικά, την αναπληροφόρηση (feedback) κ.λπ. Τονίζεται ότι ο λελογισμένος και βάσει συγκεκριμένων κριτηρίων και στόχων εκ των υστέρων έλεγχος ποιότητας είναι ένας από τους στόχους της πολιτικής της Γενικής Διεύθυνσης Μετάφρασης στον τομέα της ποιότητας για το 2020.

8. Υποστηρικτικές δραστηριότητες

Κύρια πορίσματα:

- Πέραν του πολύ χρήσιμου ετήσιου γενικού προγράμματος επιμόρφωσης, προτάθηκε η κατάρτιση και εφαρμογή (και) στοχευμένου/ειδικότερου προγράμματος δράσεων επιμόρφωσης (με πιθανή διαφοροποίηση κατά μονάδα, ανάλογα με το χαρτοφυλάκιο της), με αξιοποίηση (και) εσωτερικών ανθρώπινων πόρων, τόσο των μονάδων όσο και συναδέλφων από άλλα γλωσσικά τμήματα, υπηρεσίες ή όργανα. Υπογραμμίζεται, εξάλλου, ότι η συστηματική επιμόρφωση των συναδέλφων στον τομέα της πληροφορικής, για την επικαιροποίηση και αναβάθμιση των ψηφιακών τους δεξιοτήτων, αποτελεί στοιχείο εκ των ων ουκ άνευ για την καλή επαγγελματική τους απόδοση. Ως γενικότερη παρατήρηση θα μπορούσε επίσης να υποστηριχθεί βάσιμα η άποψη ότι η επιμόρφωση έχει πλέον αποκτήσει τόσο μεγάλη σημασία, ώστε να θεωρείται όχι απλή υποστηρικτική δραστηριότητα αλλά βασικό στοιχείο του επαγγέλματός μας.
- Επισημάνθηκε η χρησιμότητα της ύπαρξης ενός λειτουργικού συνεργατικού ιστοτόπου ως σημαντικού υποστηρικτικού μέσου του έργου των μεταφραστριών και των μεταφραστών.
- Τονίζεται επίσης ότι θα ήταν χρήσιμο να διερευνηθεί η δυνητική συμβολή των βιβλιοθηκών της Επιτροπής (της βιβλιοθήκης της Γενικής Διεύθυνσης Μετάφρασης αλλά και άλλων) στην κάλυψη των αναγκών των μεταφραστριών και των μεταφραστών σε πόρους χρήσιμους ή ακόμη και αναγκαίους για τη δουλειά τους (ειδικά λεξικά ή εγχειρίδια, κώδικες, έντυπες ή ηλεκτρονικές συνδρομές σε εξειδικευμένα περιοδικά κ.λπ.).

9. Διοργανική συνεργασία

Κύρια πορίσματα:

- Υπογραμμίστηκε η αξία της διοργανικής συνεργασίας, όχι μόνο για τα έγγραφα που εκδίδονται με τη συνήθη νομοθετική διαδικασία, αλλά και σε γενικότερο επίπεδο.
- Τονίστηκε η σημασία που έχει για την ποιότητα η σωστή χρήση της Elise ως μέσου επικοινωνίας μεταξύ των συναδέλφων των διαφόρων οργάνων.

- Προτάθηκε η ίδρυση διοργανικής ομάδας ταχείας επίλυσης γλωσσικών και συναφών ζητημάτων διοργανικού ενδιαφέροντος.
- Προτάθηκε η πραγματοποίηση αμοιβαίων επισκέψεων εργασίας από υπαλλήλους των ελληνόφωνων μεταφραστικών υπηρεσιών των διαφόρων οργάνων, με σκοπό την ενημέρωση των μεν και των δε για τα μέσα, τους πόρους, τα εργαλεία, τις διαδικασίες κ.λπ. που χρησιμοποιούν ή εφαρμόζουν για τη μεταφραστική εργασία και τη διασφάλιση της ποιότητάς της.

10. Ο κυριότερος παράγοντας: οι μεταφράστριες και οι μεταφραστές μας, με την πολύτιμη υποστήριξη των βοηθών μας

Κύρια πορίσματα:

- Τονίστηκε, εν κατακλείδι, ότι τον σπουδαιότερο ρόλο στη διαδικασία διασφάλισης της ποιότητας τον παίζει **το ανθρώπινο δυναμικό μας: μεταφράστριες, μεταφραστές, βοηθοί**. Μπορεί να υπάρχουν οι καλύτερες διαδικασίες και τα αποτελεσματικότερα εργαλεία, αλλά αν ο/η κάθε συνάδελφος δεν τα εφαρμόζει ή δεν τα αξιοποιεί σωστά, τόσο ως άτομο όσο και ως μέλος της μεταφραστικής ομάδας στην οποία ανήκει, το αποτέλεσμα δεν μπορεί να είναι το καλύτερο δυνατό. Απαραίτητο από την άποψη αυτή (και, εν πολλοίς, αυτονόητο) είναι να κατέχει και να καλλιεργεί πολλών ειδών δεξιότητες, τόσο «τεχνικού» όσο και «μη τεχνικού» χαρακτήρα: άριστη επαγγελματική κατάρτιση και διάθεση για συνεχή επιμόρφωση, επαγγελματισμό, ευσυνειδησία, προγραμματισμό, οργάνωση, μεθοδικότητα, ευελιξία, προσαρμοστικότητα, προδραστικότητα και προθυμία για ανάληψη επωφελών για τη μονάδα και το τμήμα πρωτοβουλιών, ομαδικό/συναδελφικό πνεύμα και διάθεση/ικανότητα για συνεργασία. Μόνο μ' αυτά τα στοιχεία μπορεί να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στην αποστολή του και να συμβάλει ουσιαστικά και στην εκπλήρωση της αποστολής της υπηρεσίας στην οποία εργάζεται.

Τελικό συμπέρασμα

Όπως προκύπτει από την παραπάνω ανάλυση, η παραγωγή μεταφραστικού έργου υψηλής ποιότητας είναι **σύνθετο εγχείρημα**. Περιλαμβάνει πολλές επιμέρους συνιστώσες, που όλες τους παίζουν έναν ρόλο, λιγότερο ή περισσότερο σημαντικό, στην επίτευξη του τελικού στόχου. Καμία από τις συνιστώσες αυτές δεν πρέπει να παραμελείται, διότι όλες τους αποτελούν αλληλένδετους κρίκους μιας μεγάλης αλυσίδας. Και αν η αλυσίδα αυτή διαρραγεί σε κάποιο σημείο της, υπάρχει σοβαρός κίνδυνος να πληγεί καίρια η ποιότητα του τελικού μεταφραστικού αποτελέσματος. Ας επιδείξουμε λοιπόν – και ας επιδεικνύουμε συνεχώς –, σε όλα τα επίπεδα, την αναγκαία επαγρύπνηση, για να αποτρέψουμε κάθε τέτοιο ενδεχόμενο.

Η ποιότητα στο επίκεντρο

